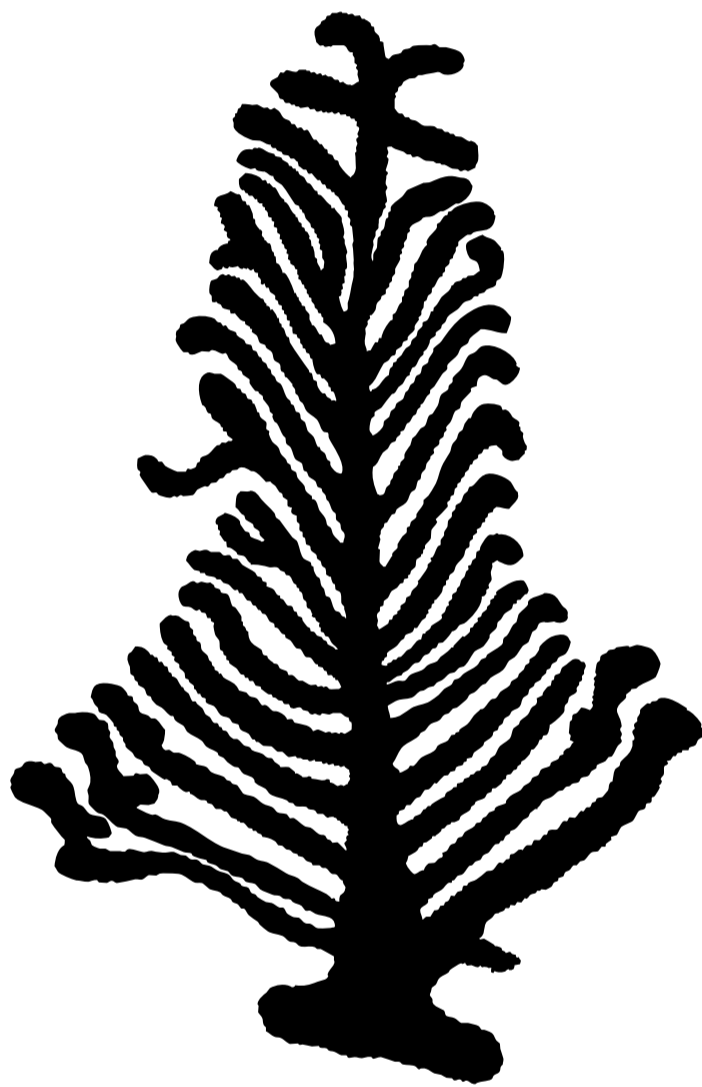

Hällristningarna på Lökeberg

Tommy Andersson & Andreas Toreld

Hällristningarna på Lökeberg

Foss socken, Munkedals kommun, Bohuslän

The Rock Carvings at Lökeberg

Foss Parish, Munkedal District Council, Bohuslän County

Tommy Andersson & Andreas Toreld

Med företal av/ Preamble by Professor Jarl Nordbladh

Tryckt med bidrag från IKON

IKON är ett Interreg IVA-projekt inom ramen för Europeiska regionala utvecklingsfonden. IKON-projektet består av 48 deltagande parter i Danmark, Norge och Sverige. Målsättningen för IKON är att öka antalet besökare till Kattegatt/Skagerrak-regionen, genom att skapa kulturella upplevelser och tillgängliggöra våra gemensamma historiska platser. IKON-logotypen står som symbol för kulturella upplevelser av hög kvalitet.

Publication supported by IKON

IKON is an Interreg IVA project within the framework of the European Regional Development Fund. The IKON project consists of 48 participatory parties in Denmark, Norway and Sweden. The aim of IKON is to encourage the number of visitors to the Kattegatt / Skagerrak region by creating cultural experiences and improving accessibility to our joint historical sites. The IKON logo symbolizes high quality cultural experiences.

Tack till/ Many thanks to:

Frontbilar AB
Länsstyrelsen Västra Götalands län, Kulturmiljöenheten
Munkedals Kommun, Interregprojekt IVA IKON
Odin fonder
Stiftelsen Carl Jacob Lindebergs minnesfond

Dokumentation, text och formgivning/ Documentation, text and graphic design:

Andreas Toreld och Tommy Andersson

Projektledare/ Project Leader: Martin Östholm

Digital bearbetning av dokumentation/ Digital processing of documentation:

Tommy Andersson och Hans Lundenmark

Medhjälpare vid dokumentation/ Documentation assistants: Johanna Johansson, Gustav Olsson och Viktor Ekman

Skanning/ Scanning: Svenskt hällristningsforskningsarkiv (SHFA)

Layout: Johannes Horn

Översättning/Translation: David Jeffery

Stiftelsen för dokumentation av Bohusläns hällristningar. Styrelsen/ Executive Committee:

Instiftare/ Founder: Aina Barnevik

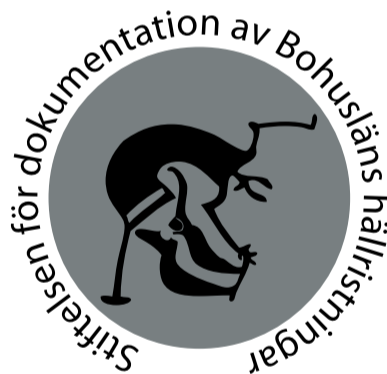
Ordförande/ Chairman: Lasse Bengtsson

Sekreterare/ Secretary: Tommy Andersson

Ledamot/ Member: Olof Kärnsund

Ledamot/ Member: Johan Ling

Ledamot/ Member: Jarl Nordblad

Lauritz Baltzer 1845-1917.

Företal

Preamble

Historia skrivs oftast inom nationalstatens ramar och i de nordiska länderna har vi sedan länge vant oss vid att det finns något sådant som t ex. Sveriges eller Norges arkeologi och förhistoria, detta trots att nationen är en historiskt sett tämligen sen politisk organisation. Inte minst den typ av forn-lämning som vi kallar hållristningar kan få oss att tänka annorlunda och inse att historia också är uppfattad och skriven i sin speciella tid. Några av de tidigast nämnda och avbildade ristningarna ligger i Backa i Brastad, Bohuslän. De avbildades av en akademisk lärare i Oslo, Peder Alfsön, som överlämnade bilderna med medföljande text till Sorö Akademi på Själland, där de togs omhand av en av dåtidens mest lärde forskare, Ole Worm, cirka 1627. Detta gjordes i en tid då Bohuslän var en del av Norge, som i sin tur var i union med Danmark. Efter freden i Roskilde 1658 tillföll Bohuslän Sverige och en ny riksdel skulle administreras och inordnas i det svenska systemet. Detta relativt okända landskap skulle också lära kännas och undersökas beträffande naturresurser, topografi, vägsystem etc. Det finns några få exempel på att landshövdingar uppmärksammar landets ledning på förekomsten av märkliga historiska lämningar, som till exempel den stora mansgestalten på hållristningen i Litsleby.

När arkeologin börjar formas som vetenskap i början av 1800-talet besöks Bohuslän av olika antikvarier, som på ofta privat uppdrag reste omkring för att främst besöka och med egna ögon beskriva och avbilda väl synliga förhistoriska lämningar, vilka tämligen omedelbart tolkades in i folksägnen, isländska sagor och berättelser, ofta med krigiskt innehåll. Detta syns också på de benämningar som lämningarna fick, som till exempel en kungs grav. Historien blev på så sätt geografisk och platserna minnesbärande. Så småningom kom lämningarna - i mindre mån de enstaka markfunna föremålen - att uppfattas som dokument, som skulle kunna styrka eller motbevisa historiska skeenden. En av deras starkaste egenskaper var att de låg fast förbundna med själva landskapet, så att läge, storlek och avstånd kom att bli någonting värt att reflektera över.

Själva dokumentet som företeelse och dokumentationen som praktik var en förutsättning för tolkning, som dels skulle säkerställa att man kom ihåg vad man sett, men också var man varit, så att återbesök blev möjliga. Till detta kommer också att landskapet hela tiden förändras och att det inte alltid är så lätt att upptäcka vad som däri döljs.

Före 1800-talet var det naturligt att upptäcktsfärder i landskapet var beroende av besöks- och övernattningsmöjligheter, rekommendationsbrev, släktband etc. Därefter kommer nya begrepp i användning, som fullständigt och systematiskt, som kanske inte alltid håller vad de lovar, men de återspeglar i varje fall en ambition. Resorna visar mindre färdvägar och ger mer rättvisa åt det observerades belägenhet. På så sätt erhöles en kunskap om spridningar, tätheter och helt "vita" fält, där inget av det sökta upptäckts. Samlandet och ordnandet leder till en ny helhet, som aldrig tidigare varit betraktningsbar. Märkligt är, att man redan i mitten av 1800-talet i stort kände till hållristningarnas belägenheter.

Dokumentet är ett slags ställföreträdande positionering, som möjliggör praktisk jämförelse och som i sin tur möjliggör ett ordnande, så att en mängd kunskap blir hanterlig och ges benämningar varigenom samtal kan föras. Vetenskapligt intressant är också - genom påverkan av helhetstänkandet - att alla observationer tas med och att man inte koncentrerar sig på det mest ovanliga eller utsökta. Egentligen blir det så, att de vetenskapliga argumenten förankras i dokumenten och inte direkt i de faktiska förhållandena på de undersökta platserna. Argumenten styrks av de valda dokumenten.

History is often written within the framework of the nation-state and in the Nordic countries we have long been used to such notions as, for example, the archaeology or pre-history of Sweden or Norway, despite the two countries being only fairly recently separate political bodies. In particular, the type of ancient remains we call rock art can persuade us to think differently and realise that history is also understood and described within its own time frame. Some of the earliest mentioned and illustrated carvings are located at Backa in Brastad, Bohuslän. They were depicted by a learned tutor from Oslo (Norway), Peder Alfsön, who handed over the illustrations with accompanying text to the Sorö Academy on Zealand (Denmark), where they were taken care of by the most educated researcher of that time, Ole Worm, in ca 1627. This took place in a period when Bohuslän belonged to Norway, which was in its turn in a union with Denmark. After peace was declared at Roskilde in 1658, Bohuslän joined Sweden and a new national body was to be administered and accommodated within the Swedish system. This relatively unknown province was also to be investigated regarding natural resources, typography, geographical communications etc. There are a few, isolated examples of County Administrators bringing attention to the country's leaders the occurrence of strange historical remains, such as, for example the large human depictions on the rock carvings at Litsleby.

When archaeology began to grow into a science at the beginning of the 1800's, various antiquarians visited Bohuslän. They were often on private assignment and travelled about to primarily visit and see with their own eyes the easily visible prehistoric remains which they would describe and depict. These were almost immediately interpreted in the light of folk-tales, Icelandic sagas and stories, often with bellicose content. This can be seen in the names the remains were endowed with, such as a king's grave, for example. In this way, history became geographically imprinted and the sites became memorials. Gradually, the remains - and to a lesser degree the isolated loose find - began to be perceived as documents that could reinforce or reduce the historical course of events. One of their strongest characteristics was that they stayed firmly tied to the actual landscape with the consequence that location, size and distance became subjects for contemplation.

A document as a fact and documentation as a practice were the prerequisites for interpretation that would partly guarantee what one had seen and where one had been so that a return visit was possible. In addition, the landscape underwent continual change and therefore it is not always so easy to discover what has become hidden.

Before the 1800's, exploratory expeditions in the provinces were naturally dependant on transport and lodging possibilities, letters of recommendation, family connections, etc. Subsequently new concepts came into use such as 'completely' and 'systematic' that perhaps could not always live up to their names, but did at least reflect a level of ambition. The journeys recount travel along narrow byways and reflect a fair picture of the inaccessibility of the locations studied. In this way, knowledge was gained concerning distribution, frequency and completely 'white' areas where no searched for remains could be found. The collecting and orderliness led on to form a new whole that was never before a separate subject for consideration. It is curious that even in the middle of the 1800's the whereabouts of the rock carvings were generally known about.

The documents are a kind of substitute positioning that makes practical comparison possible and in its way allows a classification so that amounts of information can be manageable and be provided with a language that allows discussion. Scientifically, it is also interesting that by way of the result of holistic thinking, all observations are included

Dokumentet och deras utförande har sin egen historia liksom det vetenskapliga språket, som antytts ovan. De tidigaste undersökarna i fält – antikvarierna – hade inte sällan en bakgrund i den militära utbildningen, där ritningar och översiktsbilder var en del av krigskonstens informationssystem. Samtidigt finns det ibland påverkan från konstens område, där bildmakarna kunde få utkomst som vetenskapliga illustratörer. Både Nils Månsson Mandelgren och Lauritz Baltzer var vid ung ålder utbildade vid Konstakademien i Köpenhamn och förändrade sin konstfärdighet så att den skulle passa för arkeologiska och etnologiska uppgifter. Men alla bilder var inte i original. Mandelgren var den typ av konstnär, som – antagligen utifrån en slags ekonomi – hellre kopierade redan befintliga bilder än gjorde egna versioner. Först så småningom kom avbildningarna att utsättas för en källkritik, som var mycket välbehövlig eftersom hållristningars tydlighet är problematisk på grund av växtlighet på själva bergytan, fuktighet, belysning, alltid pågående vittring och så vidare. Det är inte heller så, att man bara är hänvisad till ögats vittnesbörd. Även bergytans topografi kan undersökas genom fingrarnas känsel. Det fordras alltså långvarig erfarenhet av ristningars återgivande i bild och denna specialkunskap är inte allom given. Det gäller också att hålla igen den eventuella konstnärliga ädran, så att inte ristningarna förvandlas till konst redan i dokumentstadiet.

Den mycket mödosamma framställningen av dokument för publicering förde ibland med sig, att fältforskaren själv gjorde sina bilder för tryckning från grunden. Det gäller både Mandelgren, som i flera år vistades i Paris för att göra färdigt sina dokumentationer av svensk medeltid för litografering och Baltzer som i Göteborg skapade en egen firma för sina bergbilder. Båda vände sig också mot en fransktalande, internationell publik. Särskilt Baltzer gjorde en stor insats genom sitt bildspråk. Där redovisades inte bara figurerna och deras relativa tydlighet utan också underlagets topografi, med sprickor och formationer tillsammans med sådana ytor, där vittring påverkat bevarandet.

Ovanstående antyder att hållristningsdokumentation är en komplicerad och omfattande verksamhet, som – sett genom tiden – ofta överstigit de inblandades visioner och förmåga. Trots en dokumentationshistoria om snart fyrahundra år är landets kända hållristningar inte färdiggranskade och flera nyfynd görs i samband med att de gamla uppsöks. Intresset för hållristningar hade i början stöd i ett intresse för runstenar och runskrift. Men vägarna kom aldrig att löpa samman eller gå parallellt. Kunskapsläget för hållristningar och runstenar är i obalans och så mycket av hållristningsdokumentationen vilar på frivilliga och alltmer avancerade insatser, som både allmänhet och forskarsamhället kan tillgodogöra sig. Sakta växer en både lokal och översiktlig kunskap fram, där också de vetenskapliga frågorna ändras och kompletteras. Insikter om platsens betydelse (där också direkta utgrävningar kan utföras) och läge i landskapet, ristningarnas samverkan med andra lämningar som gravar och boplatser gör att forskningsintensiteten för närvarande är påtaglig. Inte minst är det en oerhörd tillgång att bilderna också har andra existensformer, på andra material som bronsmycken och bronsvapen, vilket gör jämförelser och datering möjliga. Ett av de återstående önskemålen är naturligtvis – med tanke på alla hållristningsskepp – att sådana verkliga farkoster skall kunna återfinnas i lämpliga bevarandemiljöer, så att skeppen kan få sina riktiga proportioner, utrustningar och byggnadsteknik klarlagda och bidra till att det symboliska innehållet i ristningarna blir mer förståeligt.

Jarl Nordbladh

Professor emeritus, Göteborgs universitet,
Institutionen för historiska studier

8 juni 2012

and that one does not concentrate on the most unusual or choice aspects. In reality, the scientific arguments become grounded in the documentation and not directly in the actual situation present in the explored sites. The arguments are thereby reinforced by the chosen documents.

Documentation and its execution as an entity has its own history just as the language of science does that is implied above. The earliest investigators in the field – the antiquarians – were not infrequently from a military background where drawings and plans were all part of the information systems concerning the art of warfare. At the same time there was occasionally an influence from the art world, where artists could make a living as illustrators in the world of science. Both Nils Månsson Mandelgren and Lauritz Baltzer were educated at the Art Academy in Copenhagen in their younger years and changed their artistic expression to better suit archaeological and ethnographic requirements. However, not all the pictures were original. Mandelgren was the type of artist who – probably for financial reasons – would rather copy an illustration already in existence than create his own versions. Gradually, the illustrations came under criticism regarding source s, which was badly needed since the clarity of rock carvings is problematic due to vegetation over the actual rock, humidity, lighting conditions, constant erosion etc. Visual evidence, however, is not the only point of reference. Even the topography of the rock surface can be examined by the finger tips. A good deal of experience is required in the carvings' visual rendering and that special skill is not acquirable by all. It is also a question of restricting any eventual artistic expression in order to prevent the carving transforming into a work of art already at the documentation stage.

The very laborious process of documentation production for publication sometimes resulted in the field researchers themselves making the illustrations for publication from the very beginning. This applies to Mandelgren, who for many years stayed in Paris to complete his lithographs of Sweden in the Middle Ages, as well as Baltzer who created his own company to produce depictions of the rocks. Both of them turned towards a French speaking, international audience. Baltzer, in particular, made a great contribution with his style. He not only depicted the figures and their relative clarity but also the topography of the rock itself, complete with fissures and formations in combination with such surfaces where erosion had affected the preservation.

The above implies that the documentation of rock carvings is a complicated and comprehensive enterprise that – seen over time – often exceeded the vision and capabilities of those involved. Despite a history of almost four hundred years of documentation, the country's known rock carvings have not yet been examined to completion and several new finds take place in connection with the searching of older ones. Initially, support for any interest in rock carvings was restricted to runes stones and runic script. But these roads never crossed or even ran parallel. The knowledge about rock carvings and runes stones is out of balance and so much of rock carving documentation is reliant on voluntary and increasingly more advanced contributions, that both the general public and the research community could profit by. Slowly, both local and general knowledge bases are increasing where the scientific questions can also be modified and complemented. Insights into the importance of sites (where direct excavation can also take place) and their location in the landscape, the rock carvings' joint connection with other remains such as burial sites and settlements affords a noticeable increase in the intensity of research. Not least is the great asset that the depictions also occur in other forms, on other materials such as bronze ornamentation and bronze weapons, which makes comparisons and dating possible. One of the remaining wishes is of course – with regard to all the rock carvings of boats – that a real such vessel should be found in suitable preservation conditions, so that the boat can reveal its actual dimensions and equipment as well as building techniques made clear so as to contribute to a better understanding of the symbolic content of the carvings.

Jarl Nordbladh

Professor Emeritus, Gothenburg University,
Institute for Historical Studies.

8 June 2012

Författarnas förord

Authors' Foreword

Den monumentala ristningshällen på gården Lökeberg i Foss socken saknar motstycke i Sverige. Ingen annanstans finns så många och djupt inhuggna figurer på en och samma berg-häll. Det måste ha inneburit ett enormt arbete att enbart med hjälp av enkla knackstenar hugga in de hundratals bilder i berget som man ville bevara för framtiden. Men ingenting varar för evigt - inte ens det som är hugget i sten. Utmärkande för Lökebergsrisingen är inte bara dess imponerande storlek, utan dessvärre även det söndervittrade berget. Det känns ofta som vårt dokumentationsarbete bedrivs i sista stund, och i vissa fall är det redan för sent. Aldrig förr har vårt arbete för Stiftelsen känts så angeläget som när vi fick uppdraget att dokumentera den stora Lökebergsrisingen. Hällristningen har aldrig förr avbildats i sin helhet. En orsak kan vara att det stora formatet har avskräckt, en annan att hällen har en ovanligt skrovlig och ojämn yta. Svårigheten att återge en tredimensionell yta till ett medium som bara tillåter två dimensioner har varit vår största utmaning. Om det innebar ett enormt arbete att hugga in bilderna i berget så kan detsamma sägas om dokumentationen av dem.

Den första gången som hällristningarna på Lökeberg nämns i litteraturen är 1845 i Axel Emanuel Holmbergs verk Bohusläns Historia och Beskrifning. Det framgår att ristningarna redan då är allmänt kända och platsen kallas av lokalbefolkningen för Skeppshällarna. Holmberg presenterar den första avbildningen av hällristningarna i sin avhandling Skandinavien Hällristningar från 1848. Den danska tecknaren Lauritz Baltzer inledde sitt stora dokumentationsprojekt av Bohusläns hällristningar år 1874 just på Lökeberg. Det är också hans avbildningar som fram till nu varit de mest omfattande. Baltzer utgav sina avbildningar år 1881 i ett magnifikt planschverk; *Glyphes des Rochers du Bohuslän*, med förord av Viktor Rydberg. Vi har, som en hyllning till dessa pionjärer, valt att återge Holmbergs och Baltzers avbildningar i vår publikation. I Baltzers anda har vi även valt att publicera våra avbildningar i ett planschverk i skala 1:20, samt försökt att beskriva hällristningarna och arbetsmetoden utan att göra några vidare tolkningar av syftet med ristandet. Detta överlämnar vi åt läsaren själv att fundera över. Ett avsteg i vår hyllning till Baltzer är att vi istället för som förlagan att översätta texten till franska, använt den i dag mer internationellt gångbara engelskan.

Denna publikation innehåller alla kända hällristningar med figurmotiv i Foss socken. De ligger alla på gården Lökeberg eller i dess omnejd. För den som vill se vår dokumentation av skålgropslokalerna i socknen hänvisar vi till stiftelsens hemsida: www.hallristning.se

The monumental rock at the Lökeberg Estate in Foss Parish is without precedent in Sweden. Nowhere else are there so many and so deeply carved figures on one and the same rock surface. It must have involved an enormous amount of work that with only the help from simple hammer stones carve the hundreds of pictures in the stone that they wanted to preserve for the future. But nothing lasts for ever - not even what is written in stone. Characteristic for the Lökeberg carvings is not only their impressive size but unfortunately also their erosion. It often feels as though our documentation is being carried out at the last moment and in some cases already too late. Never before has our work for Stiftelsen för dokumentation av Bohusläns hällristningar felt as urgent as when we were given the assignment to document the huge Lökeberg rock carving site. The site has never before been documented in its entirety. One reason could be that the actual size has been a deterrent or another reason might be that the rock surface itself is unusually rough and undulating. The difficulties of reproducing a three dimensional surface onto a medium that only allows two dimensions has been the greatest challenge. If the work involved in carving the stone was enormous then the same can be said about the documentation too.

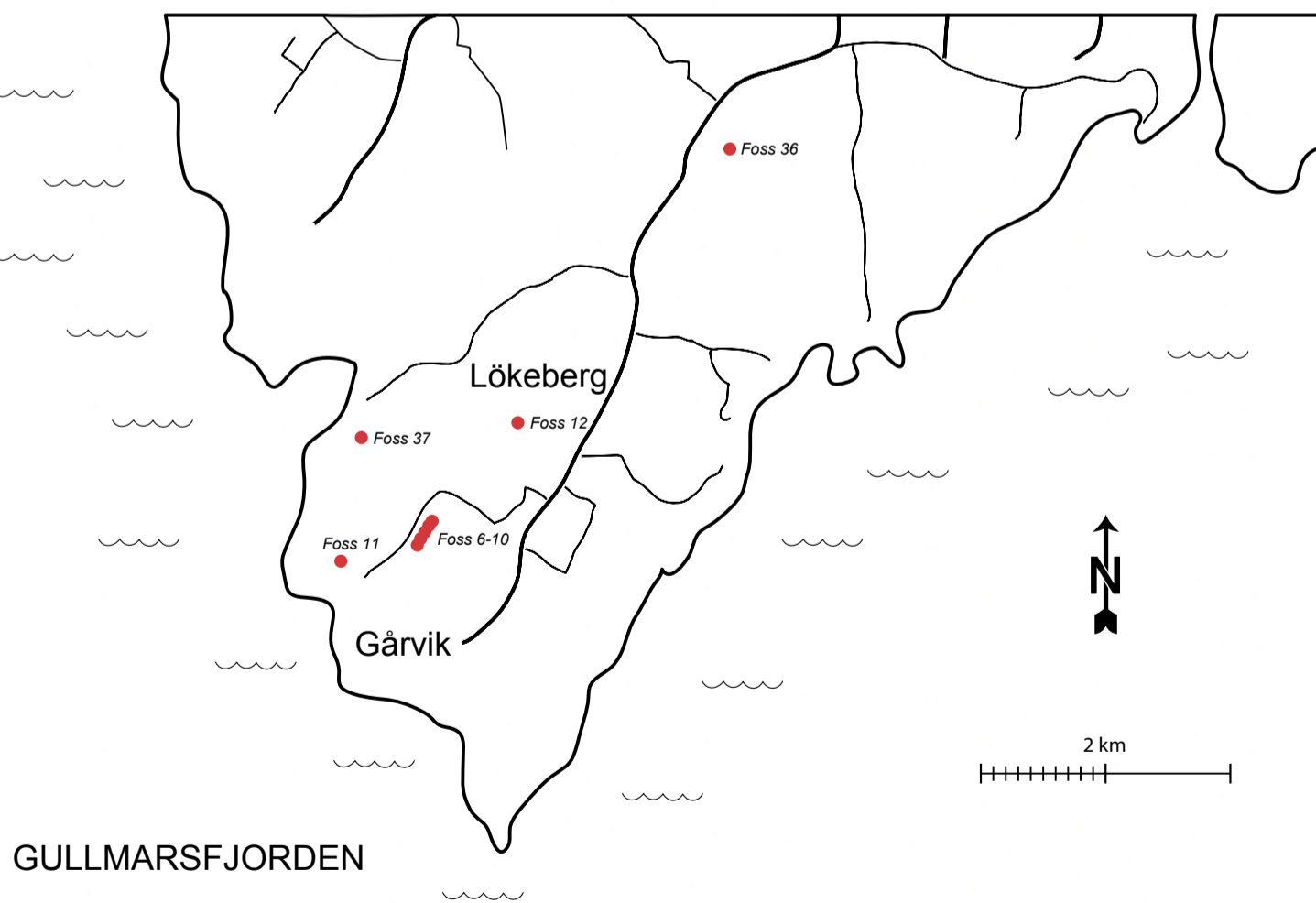
The first time the carvings at Lökeberg were mentioned in print was in 1845 when Axel Emanuel Holmberg published his book *Bohusläns Historia och Beskrifning* (A History and Description of Bohuslän). It is clear that even then the carvings were already common knowledge and the local inhabitants called the site "Skeppshällarna" (the "Ship rocks"). Holmberg offers the first depiction of the carvings in his essay *Skandinavien Hällristningar* (Scandinavia's Rock Carvings) in 1848. In 1874, the Danish draughtsman Lauritz Baltzer chose Lökeberg to begin his huge documentation project of rock carvings in Bohuslän. It is also his depictions that to the present day have been the most comprehensive. Baltzer published his depictions in 1881 in a magnificent volume of prints, *Glyphes des Rochers du Bohuslän*, with a foreword by Victor Rydberg. We have, as a tribute to these pioneers, chosen to reproduce Holmberg's and Baltzer's depictions in our publication. In the spirit of Baltzer, we have also chosen to publish our depictions in a printed volume in the scale 1:20, as well as trying to describe the carvings and working methods without offering any great interpretation of the reasons behind the carvings. We leave that for the reader to decide for themselves. A slight departure from our tribute to Baltzer is that we have instead of translating the text into French as the original was we have chosen today's more internationally accessible English.

This publication contains all the known rock carving sites that include images in the parish of Foss. They are all located at the Lökeberg Estate or in the immediate vicinity. For those who would like to see our documentation of the cupmark sites in the parish, we refer you to the website: www.hallristning.se.

De enda hällristningar, som finnas i detta pastorat, ligga på Tungenäset, å gården Lökebergs ägor. Den största, som kallas Skeppshällarne, är, i olifhet med alla andra dyliga, anbragt uti en helt skroflig klippa. Man finner här, utom några orediga figurer, afbildade ett halst tjog fotsfulor, några genomforsade cirkelformer, hwilka utan twiswel beteckna stöddar, och 36 skepp, hwaribland flera hafwa rundade öfwerbyggnader. Uti en skeppsfigur står en gran eller dylikt träd, hwilket erinrar om ett ännu ganska wanligt bruk, att i nödsfall begagna en gran- eller löfrusta istället för segel. Wid torpet Hällen, här bredwid, äro ett par fötter, och wid Sälungeberget några hålur uthuggna. Det säges ock, att wid Dellene, på Stahla ägor, skall finnas något, som liknar en hällristning. Här är dessa forulemningars gräns mot söder.

Den första gången Lökebergsristningarna nämns i litteraturen är år 1845 i Holmbergs verk Bohusläns Historia och Beskrifning. Han nämner även att det skall finnas ett par fötter inristade vid torpet Hällen i närheten. Denna ristning har inte gått att återfinna.

The first time the carvings at Lökeberg were mentioned in print was in 1845 when Holmberg published his book Bohusläns Historia och Beskrifning. He also mentions that there was a pair of feet carved close to the crofter's cottage at Hällen which is nearby. This carving has yet to be rediscovered.

*Karta över Tungenäset med hällristningslokalerna markerade.
Map of Tungenäset showing the locality of the rock carving sites.*

Hällristningarna på Lökeberg

The Rock Carvings at Lökeberg

Hällristningsområdet vid Lökeberg ligger längst ut på spetsen av Tungenäset, i Foss socken. Berggrunden i området utgörs av en ojämn och mycket lättvittrad gnejs. Den skiljer sig markant från den hårdare och jämnt slipade bohusgraniten som breder ut sig norr om Gullmarsfjorden. I gnejsområdet är det betydligt färre hällristningslokaler kända, och de som finns domineras av skålgropar. Det är därför något oväntat att vi finner den figurrikaste hållen i Bohuslän - och troligen i hela Sverige - just här vid Lökeberg. Den största av hällristningslokalerna (Foss 6:1) är 34x15 meter och innehåller bland annat 197 skepp, 73 fotsulor, 57 människor, 28 djur och 207 skålgropar. Det finns ytterligare några ristade hållar vid sidan av den stora, vilket gör att det totala antalet kända skepp på Lökeberg uppgår till 235 stycken. Berget är bitvis mycket söndervittrat så vi kan räkna med att det ursprungligen funnits ännu fler ristningar. Några av de figurer som Baltzer avbildade 1874 är idag helt utplånade av vittring (jämför exempelvis den stora skadan på Foss 6:1, yta B). Många av figurerna är ovanligt djupt inknackade, men det finns också tunna ristningar som bara går att ana svagt i släpljus. Den mjukare bergarten har säkerligen varit en bidragande orsak till att man kunnat göra bilderna extra djupa här. Det är tydligt att man medvetet har undvikit att rista på de rödfärgade stråken med inslag av hårdare fältspat.

Det motiv som avbildats mest frekvent på hållarna vid Lökeberg, liksom i övriga Bohuslän, är båten. I hällristningssammanhang benämns motivet oftast som skepp, trots att förlagan snarare varit stora kanoter som paddlades fram. De flesta skeppen på Lökebergristningen är av likartad typ, med S-formade djurhuvudstävar. Enligt den skeppskronologi som har utarbetats under senare år så har dessa hällristningar tillkommit under bronsålderns fjärde period, det vill säga 1100-900 f. Kr. Ett motiv som är typiskt för skeppen på Lökeberg är att många av dem har cirkelfigurer ombord. De bärs upp av bemanningsstrecken och liknar ett motiv som brukar gå under den engelska beteckningen cup and ring, det vill säga en skålgrop omgiven av en ring. Alla ringarna är dock inte helt slutna. I fyra fall ser vi något som liknar ormar svävandes ovanför skeppen. Två av ormarna har öron eller horn. De enda figurer som är avbildade i naturlig storlek är fotsulorna. De är helt uthuggna och kan vara med eller utan tår. De allra flesta vänder sig ner mot betraktaren. En förklaring till detta kan vara att det är hällristarens egna fötter som avbildats och att det är lättare att stå med fötterna samlat i nedförslut än uppförslut. Två av fotparen har fyra tår på varje fot. I Högsbyn i Dalsland finns det en fot med sex tår. Det kan mycket väl vara verkliga fötter som avbildas då alla människor inte föds med fem tår.

Skeppen och de helhuggna fotsulorna dominerar till antal. Men det mest kända motivet på hållen är ett stort och djupt hugget granliknande träd. Intill detta står ett mindre träd med trädskåpa. Trädfigurer

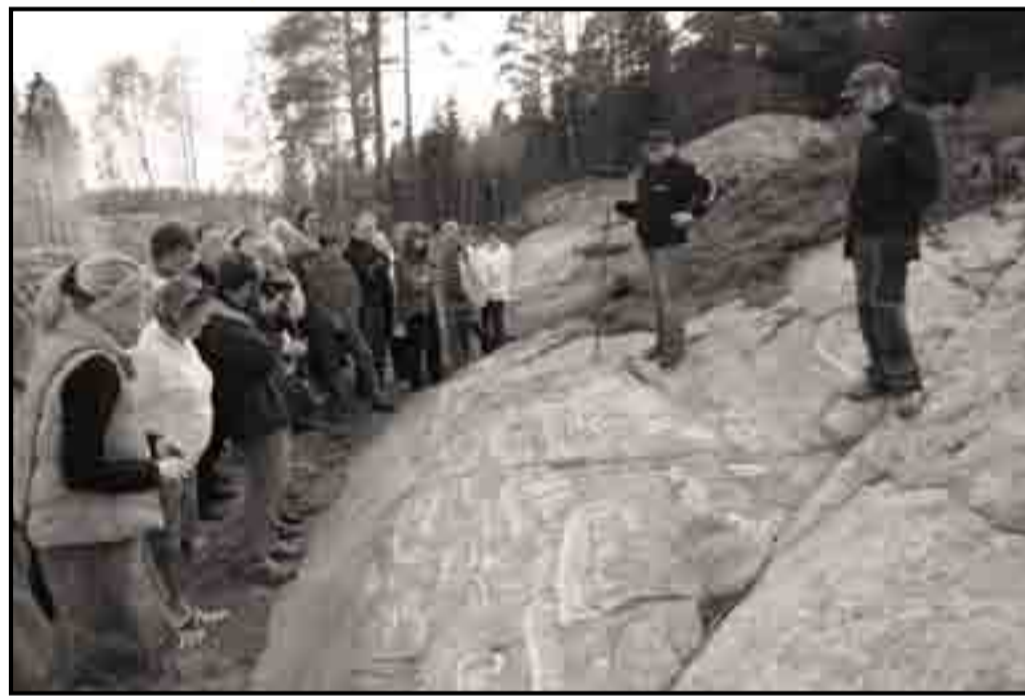
The rock carving site at Lökeberg is located far out on the tip of Tungenäset promontory, in Foss parish. The rock base in the area consists of an undulating and very easily eroded gneiss. It differs considerably from the harder and evenly faced Bohus granite that stretches out north of the Gullmar Fjord. There are considerably fewer known rock carvings in the gneissic areas and those that are known about are mostly cupmarks. It is therefore a little surprising that we find the most prolific number of figure carvings in the whole of Bohuslän - and probably the whole of Sweden - right here in Lökeberg. The largest of the rock carving sites (Foss 6:1) is 34 x 15 metres in size and includes, among other things, 197 ships, 73 footsoles, 57 human figures, 28 animals, and 207 cupmarks. There are a few additional carvings on the rocks beside the large panel, which means that the total number of known ships at Lökeberg amounts to 235. The rock is in part much eroded so we can assume that originally there were even more carvings. Some of the figures that Baltzer depicted in 1874 have been completely destroyed by erosion (compare, for example, the amount of damage at Foss 6:1, panel B). Many of the images are unusually deeply carved but there are also less

bold carvings that can only be faintly discerned in oblique light. The softer rock type has certainly been a contributory factor in allowing the carvings to be extra deep here. It is clear that one has consciously avoided carving on the red coloured veins that contain the much harder feldspar.

The image that has been depicted most frequently on the rocks at Lökeberg, just as it is in other parts of Bohuslän, is the boat. In the rock carving context the depiction is often described as a ship, despite that the originals were, if anything, larger canoes that were paddled along. Most of the ships at Lökeberg are of a similar type, with S-shaped animal-headed prows. According to the chronology that has

been drawn up in recent years, these ships have come about during the fourth period of the Bronze Age, that is, 1100-900 BC. A detail that is typical for the ships at Lökeberg is that many of them have circular figures on board. They are held up by crew marks and are similar to another subject, the 'cup and ring', that is, a cupmark encircled by a ring. All the rings are not complete though. In four cases we can see something that appears to be snakes floating over the ships. Two of the snakes have ears or horns.

The only figures that are produced life-size are footsoles. They are hammered out and can be with or without toes. The majority of them face the viewer. One explanation is that they are the carver's own feet that are depicted and that it is easier to stand with your feet together facing downhill than uphill. Two of the pairs have four toes on each foot. At Högsbyn in Dalsland there is a foot with six toes. They could well be real feet that are being depicted as not everybody is born with five toes. The ships and the hammered out footsoles dominate in number.

Författarna har en visning för allmänheten av den tillfälligt uppmålade Lökebergristningen den 28 april 2011. Foto: Jan-Olof Karlsson.

The authors provide a guided tour for the general public of the temporarily painted Lökeberg carving on April 28, 2011. Photo: Jan-Olof Karlsson.

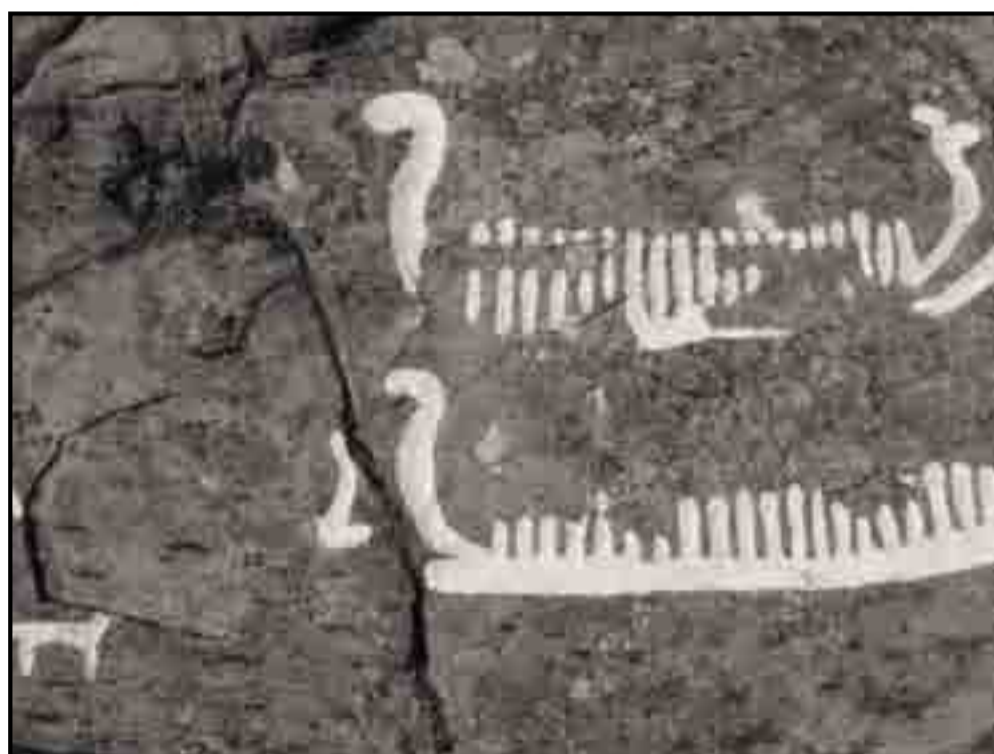

är inte helt ovanliga på de bohuslänska ristningarna. I vissa fall står det en människofigur högst upp i toppen. I ett fall sitter två tjädrar uppflugna bland grenarna.

Bland människofigurerna på Lökeberg kan nämnas flera pilbågsskyttar, viltgöror och en rad med 2x6 män som likt en procession rör sig ner för berget längs en hållsvacka. En särskilt intressant figurtyp är de människofigurer, troligen kvinnor, som sitter med särade ben och upplyfta armar. Två liknande figurer är kända från Rished på Sotenäset och Gerumhällen i Tanum. De figurerna har en skålgrop placerad mellan benen och en vanlig tolkning har varit att det skall föreställa en födande kvinna. På Lökeberg finns inte mindre än nio sådana figurer utspridda över hällen, men ingen av dem har en skålgrop mellan benen. Några har däremot fötterna placerade över skålgropar. Ytterligare en liknande figur verkar ha huggits samman med huvudet på en stor krigare med spjut i händerna och svärd vid höften. Figurerna är så väl sammanfogade att det ser ut som om krigaren bär en märklig huvudbonad

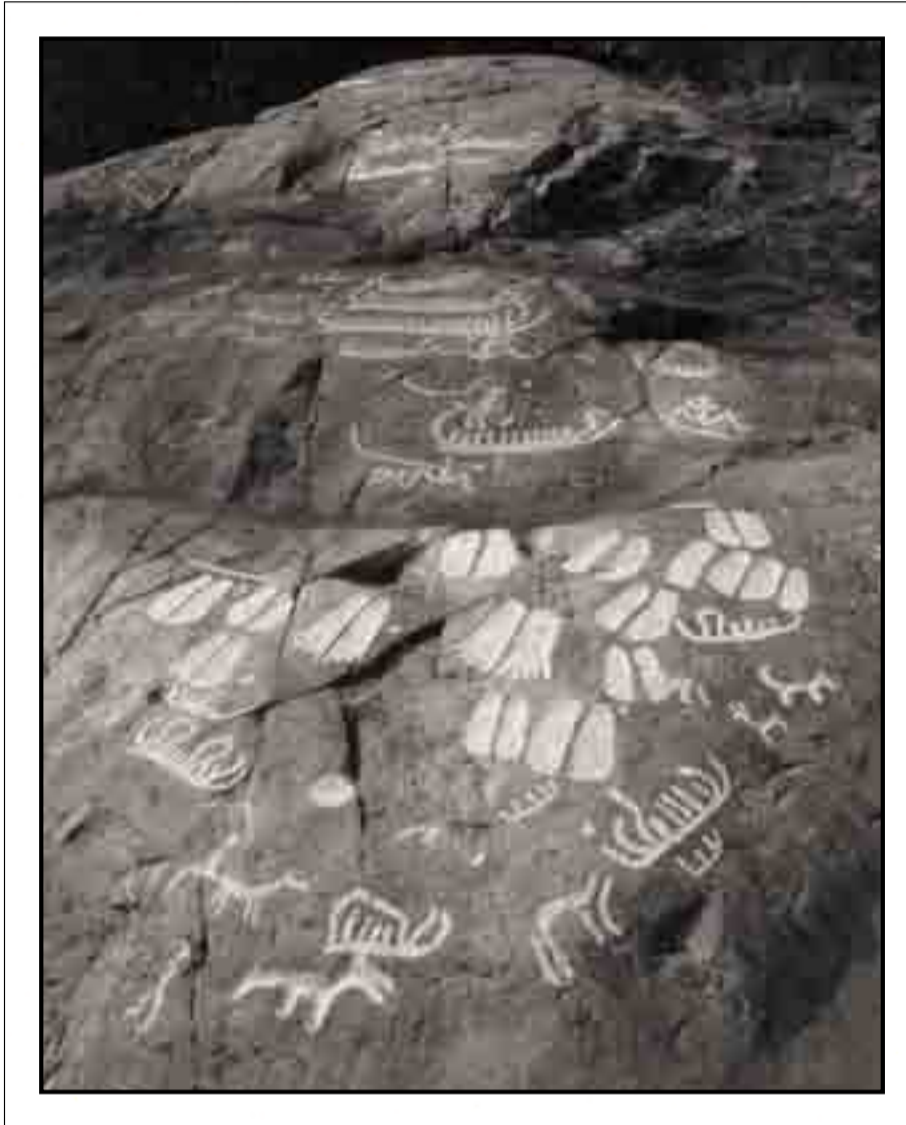
But the most familiar figure on the rocks is a large and deeply carved spruce-like tree. Beside it is a smaller tree complete with crown. Tree depictions are not uncommon in the Bohuslän carvings. In some cases there is a human figure at the top of the tree. In one case there are two capercaillies perched amongst the branches.

Human depictions at Lökeberg include several archers, acrobats and 2 rows of 6 men each that looks like a procession heading down a depression in the rock. Particularly interesting types of human depiction are the figures, probably women, who are sitting with parted legs and uplifted arms. Two similar figures are familiar from Rished at Sotenäset and Gerum in Tanum. Those figures have a cupmark located between the legs and a common interpretation has been that they represent a woman giving birth. At Lökeberg there is no less than nine such figures spread across the rock, but none of them have a cupmark between the legs. However, some have their feet placed over cupmarks. Additionally, a similar figure seems to have been carved connected to a head of a warrior with a spear in his hand and a sword at the hip. The figures are so well joined together that it looks like the warrior is wearing strange headgear.

Ett lodrätt parti med omfattande exfoliationsskador. En exfoliation är en vittringsskada som sker genom att en avspjälkad yta faller bort från hällen. Foto: Andreas

A vertical section showing extensive exfoliation damage. Exfoliation is an erosion fracture that occurs causing a section of rock to break away. Photo: Andreas Toreld.

*Ett vanligt motiv är de helt uthuggna fotsulorna i naturlig storlek.
Foto: Andreas Toreld.*

*Common images are hammered out life-size footsoles.
Photo: Andreas Toreld.*

*Det mest kända motivet på Lökeberg är det granliknande trädet. Det är djupt hugget
och syns väl i naturligt släpljus under sen eftermiddag. Foto: Anders Jirås.*

*The most familiar figure at Lökeberg is the spruce-like tree. It is deeply carved and ap-
pears clearly in the natural oblique light of the late afternoon. Photo: Anders Jirås.*

En rad med män rör sig likt en procession nerför berget längs en hållsvacka. Foto: Andreas Toreld.

A row of men move like a procession along the rock down a depression. Photo: Andreas Toreld.

Motivet med människofigurer, troligen kvinnor, som sitter med särade ben och upplyfta armar är typiska för Lökeberggristningen. Foto: Andreas Toreld.

The human figures, probably women, who are sitting with their legs apart and holding up their arms is peculiar to the Lökeberg carvings. Photo: Andreas Toreld.

Att avbilda hållristningar

Depicting the rock carvings

Målet av metod för att avbilda hållristningar är ett ofta diskuterat ämne. Många förespråkar en "objektiv" återgivning av ristningarna, till exempel med så kallad frottage-teknik eller nattfotografering. Moderna digitala tekniker och avancerad foto- och skanningsteknik har ytterligare spätt på föreställningen om en objektiv avbildningsteknik. Med digital teknik kan man helt riktigt göra en objektiv dokumentation av ristningsytan och hållristningsfigurerna. Det stora problemet kvarstår emellertid: Vad är hugget av människor, och vad är naturliga linjer och ojämnheter i berget? Det är enligt vår mening inte lättare att sitta framför en illustration i form av ett frottage, ett nattfoto eller framför en datorskärm och avgöra detta. Enligt oss är det absolut bäst att göra detta ute i fält. Där kan man se ristningarna ur olika vinklar och i olika ljusförhållanden, man kan se om bergets mineralkorn är krossade i huggningslinjerna, om det finns färgskiftningar i bergets patina och man kan känna med fingrarna. Utifrån detta göra en samlad bedömning av vad som är in-hugget i berget.

Hållristningsplanschererna i denna publikation utgörs av så kallade kalkeringar, återgivna i skala 1:20. Dessa är ingen objektiv kalkering av hållen, utan en subjektiv avbildning av vår tolkning av hållristningarna. Förfarandet kan jämföras med den subjektiva bedömning som ingår i all fältarkeologisk verksamhet, där det ytterst är arkeologens kompetens och erfarenhet som avgör om en lämning skall uppfattas som mänsklig eller naturlig.

The choice of method for depicting the rock carvings is often a subject for discussion. Many advocate an 'objective' rendering of the carvings, for example using the so-called 'frottage' or 'rubbing' technique or by photographing at night. Modern digital techniques and advanced photographic and scanning techniques have furthered this concept of an objective depiction technique. Digital techniques can quite correctly provide an objective documentation of the carved rock surface and the rock carving figures. The largest problem remains however: What has been carved by humans and what are natural lines and undulations in the rock? In our opinion the task is not simplified by studying an illustration in the form of a rubbing, a night time photo or a computer screen when making decisions. We believe the absolute best method is to make judgements out in the field. It is there you can view the carvings from various angles and in various lighting conditions, you can see if the rock's mineral structure is crushed in the carved areas, if there is any tint in the rock's patina and you can feel with your fingers. These methods provide a combined assessment of what is carved in the rock.

The rock carving charts in this publication have been produced by so-called 'tracing', in the scale of 1:20. These are not objective tracings of the rock surface but more a subjective depiction of our interpretation of the rock carvings. The process can be compared with the subjective assessments that are part of all archaeological work in the field where ultimately it is the archaeologist's competence and experience that determines whether remains should be judged as created by man or natural.

Vår arbetsmetod steg för steg

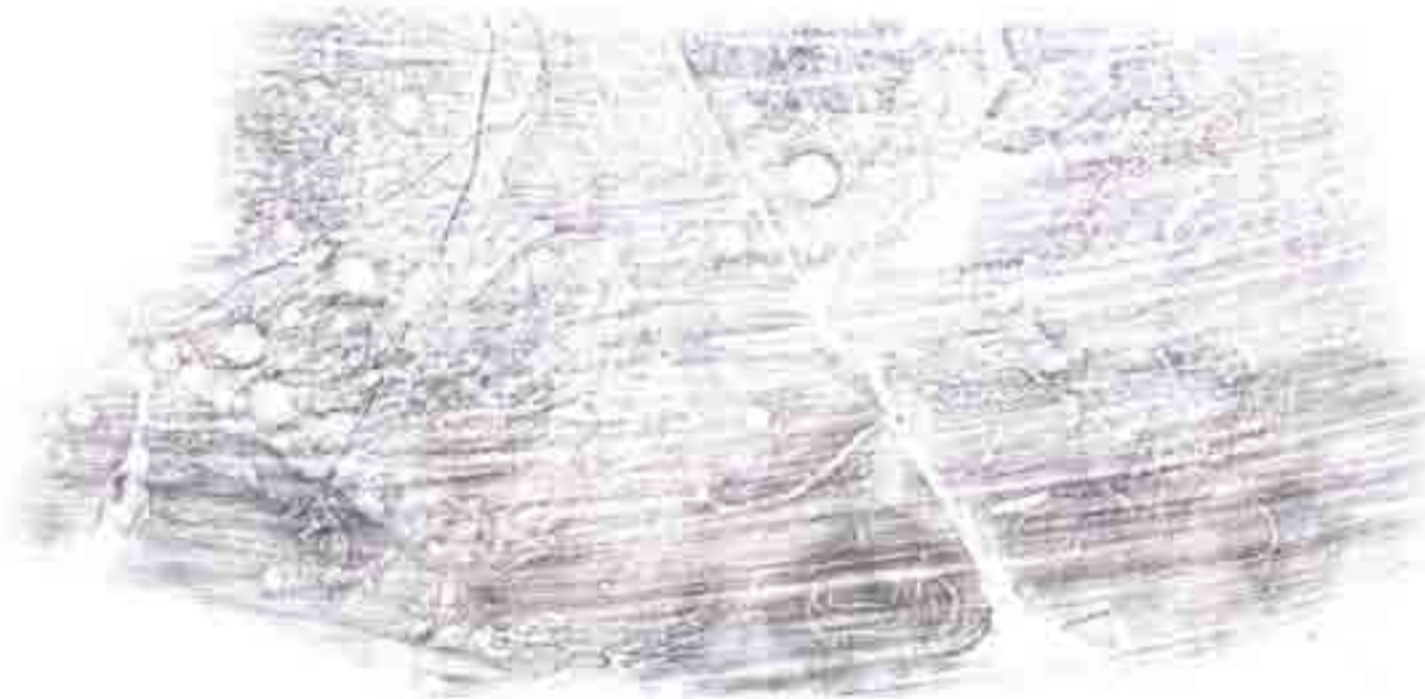
Our working method, step-by-step

För innan fältsäsongen börjar görs arkivstudier. Vi går igenom äldre litteratur, äldre inventeringar som till exempel "Göteborgsinventeringen", samt Riksantikvarieämbetets fornminnesinventeringar i FMIS. Vi studerar ekonomiska kartor från 1930-talet och 1970-talet. Alla kända hållristningar prickas därefter ut på moderna kartor, äldre beskrivningar kopieras och områden där vi tror det kan finnas okända hållristningar markeras på kartor.

När vi hittar hållristningar, såväl tidigare kända som nyfunna, så är dessa i de flesta fall mer eller mindre överväxta av grästovv, mossa och lav. Nu börjar det tunga arbetet med att rengöra hällan. Torv, löv och mossa sopas bort. Ibland får vi gräva rent lite i kanterna för att kunna se hur stor ristningen är. Gräs och buskar som växer i sprickor och vid sidan av hällan tas bort, och avslutningsvis försöker vi skrapa bort tjock lav med hjälp av mjuka trä- och plastredskap. Detta arbete får göras med största försiktighet, så hällan och hållristningarna inte skadas. I en del enstaka fall, till exempel på Lökebergsristningen, har vi täckt ristningen med en ljusstät presenning under ett års tid, så att laven som växer på hällan dör och därefter lättare kan tvättas bort. Vi använder aldrig några kemikalier för rengörning.

Before fieldwork begins, an archival search is carried out. We go through early literature, old registers such as 'The Gothenburg Inventory', as well as the Swedish National Heritage Registry. We study the economic maps from the 1930's and 1970's. All the known rock carving sites are then plotted onto modern maps, early descriptions are copied and the areas that we think might contain unknown carvings are marked on the maps.

When we find carvings, previously known as well as newly discovered, they are in most cases more or less overgrown with clumps of grass, moss and lichen. Now the heavy work begins of cleaning the rocks. Turves, leaves and moss are cleared aside. Occasionally we have to clean back to the edges in order to see how large the carving is. Grass and bushes that are growing in the cracks and to the side are removed and finally we try to scrape away the thicker lichen using wooden or plastic tools. This has to be done very carefully so as not to damage the surface of the rock face or carvings. In some isolated cases, for example on the Lökeberg carvings, we have covered the carvings with a light-tight tarpaulin and left it there for a year so that the lichen that is growing on the rock withers and can be more easily washed away. We never use any chemicals in the cleaning process.

Frottage av Foss 37:1 i Skulevik. Berget är helt ovittrat längst ner, vilket gör att isräfflor och de mycket tunt huggna skeppen framträder tydligt.

Rubbing of Foss 37:1 at Skulevik. The rock is completely uneroded lower down, which allows the glacier grooves and the much fainter carved ships to appear more clearly.

När hällan är ren påbörjas det egentliga dokumentationsarbetet. Först undersöks hällan med hjälp av släpljus. Detta kan göras på natten med hjälp av lampor. Vår erfarenhet är dock att detta, där så är möjligt, med fördel kan göras på kvällen i naturligt släpljus. De figurer som kan ses, kritas i med skolkrita. Därefter görs ett "frottage" av hällan. Hela ytan täcks med ett tunt papper. Det vita pappret gnuggas sedan med ett karbonpapper och slutligen med gräs. Ojämnheter i bergytan såsom sprickor, vittringar, skador och i bästa fall hållristningar framträder på pappret. Detta frottage är sedan till stor hjälp när man ska finna tunt huggna hållristningar. Frottagemetoden fungerar endast på relativt jämna bergytor, men på ojämna ytor och berg, som till exempel de stora Lökebergsristningarna, går det endast att göra frottage på vissa delar av hällan.

When the rock is clean we start the actual documentation. First, an investigation of the rock is made using oblique lighting. This can be carried out at night with the help of lamps. Our experience has been though that where possible it can be advantageous to do it in the evening using natural oblique lighting. The visible figures are filled in with school blackboard chalk. Then a 'rubbing' is carried out. The whole of the surface is covered with thin paper. The white paper is then rubbed with carbon paper and finally grass. Uneven sections such as cracks, eroded areas, damaged rock and in the best case, carvings, appear on the paper. This rubbing then is of great help when looking for the more faintly made carvings. The rubbing method only works on fairly even surfaces, so on more undulating surfaces and rock faces, such as the Lökeberg site for example, it can only be partially used on certain sections on the rocks.

Efter att hällen är belyst med släpljus och man gjort frottage på hela ytan påbörjas det riktiga tolkningsarbetet av hållristningarna. Med hjälp av syn och känsel tolkas vad som är hugget i berget, och vad som är naturliga sprickor och ojämnheter i berget. Detta är det absolut svåraste momentet i hållristningsdokumentationen.

När vi tolkat klart en häll, målas figurerna upp med en vit kritslamma. Färgen varar till nästa regnskur tvättar bort den. En plast läggs över hällen, och hållristningsfigurerna och vissa strukturer i berget kalteras på plasten. Våra avbildningar är alltså en kaltering av de tolkningar som vi gjort av hållristningen, och som bygger på en mångårig erfarenhet. De avbildningar som vi gör utförs i så kallad dutteknik. Genom en skrafferingsmetod, som är utvecklad inom Stiftelsen för dokumentation av Bohusläns hållristning, görs djupare figurer med tätare skraffering, medan tunnare figurer görs med glesare skraffering. En liknande teknik, pricktekniken, används i bland annat i Italien, USA och Norge. Fördelen med dutt- och prickteknikerna, jämfört med att bara rita av ristningarnas konturer, är att det är lättare att markera övergångar till partier på hällen där figurerna är vitt-rade eller tunnare huggna och ibland "flyter ut" för att till sist helt försvinna. En annan fördel är att djupare figurer blir mörkare medan tunnare figurer blir ljusare på de skannade och nedminskade avbildningarna. Detta ger en mer tredimensionell bild av hållristningen. Vi markerar också sprickor, hållkanter och skador på hällen med röd färg. Denna metod gör avbildningarna mer informativa och ger en bättre förståelse för hur hällen ser ut och hur figurerna är placerade i förhållande till varandra på hällen. Om det finns sentida inhuggningar vid hållristningarna, markeras dessa med blå färg.

De djupaste ristningarna på Lökeberg syns mycket tydligt under sen eftermiddag då solen ger ett naturligt släpljus över hällen. Foto: Andreas Toreld.

The deepest carvings at Lökeberg show very clearly during the late afternoon when the sun produces a natural oblique light across the rocks. Photo: Andreas Toreld.

Andreas målar i figurerna på Lökeberg med kritfärg. Foto: Tommy Andersson.

Andreas paints the figures with chalk based colouring. Photo: Tommy Andersson.

After the rock has been obliquely lit and a rubbing made over the whole panel, the actual interpretation of the carvings begins. The carved rock, the natural cracks and undulations are slowly interpreted using sight and touch. This the most difficult stage of the documentation process.

When we have finished interpreting a rock, the figures are painted with a white chalk slurry. The colouring remains until the next heavy rain shower washes it away. A plastic sheet is positioned over the rock and then the figures as well as certain deviations are traced onto the plastic. Our depictions are therefore a tracing of the interpretations that we made about the carvings, built upon many years of experience. The depictions that we make are made by 'dabbing'. By using a shading technique that was developed by Stiftelsen för dokumentation av Bohusläns hållristningar, the deeper figures receive a tighter shading while the fainter carvings, a sparser shading. A similar method, the 'dotting' technique, is sometimes used in Italy, USA and Norway. An advantage with the 'dabbing' or 'dotting' techniques, compared to just drawing the carvings' contours, is that it is easier to mark the transition to the sections where the figures are eroded or more faintly carved that sometimes "spread out" and finally disappear. Another advantage is that deeper carved figures become darker while the fainter figures become lighter on the scanned and size-reduced reproductions. This provides a more three dimensional picture of the rock carvings. We also mark cracks, the edges of rocks and damage in red. This method produces a more informative depiction and allows a better understanding of what the rock looks like and how the figures relate to each other on the rock. If there have been any historical additional carvings made, then these are marked in blue.

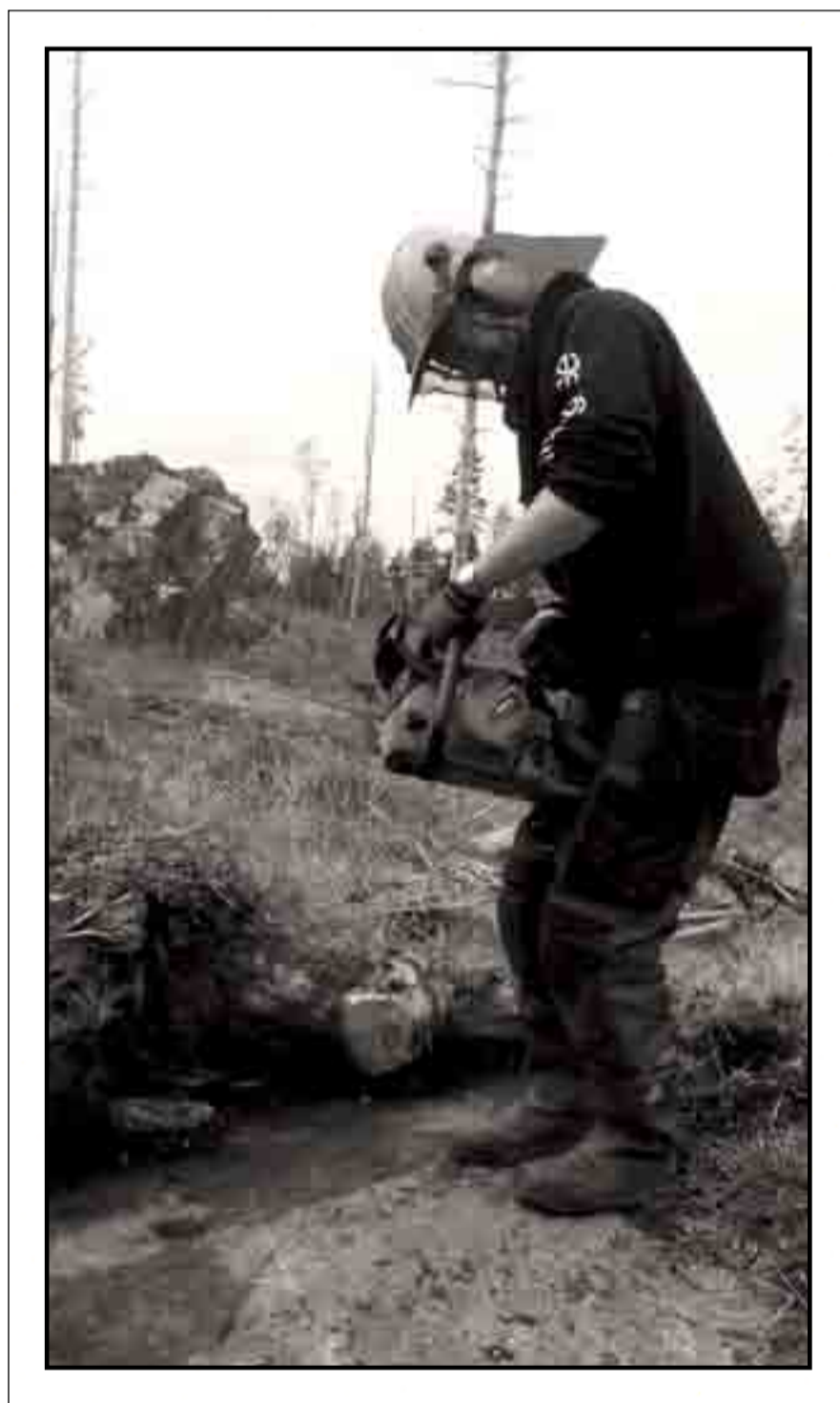
After the rock carving has been traced, it is then photographed. We photograph the surface, individual details and not least the surrounding environment. Photography has been, right from the beginning,

Efter att hållristningen kalkerats, så fotograferas ristningen. Vi fotograferar ytan, enskilda detaljer och inte minst hållristningens miljö. Fotografering har, alltsedan den först börjat användas för hållristningar, varit omdiskuterad som dokumentationsmetod. Vi tycker att fotografier är ett utmärkt komplement till våra kalkerade tolkningar, och för avbildning av ristningarnas omgivning framstår den som den mest exakta. Avslutningsvis görs en skriftlig beskrivning av hållristningen.

När dokumentationen väl är gjord, så ska den efterbearbetas. Foton identifieras och sorteras. Frottage arkiveras. Plaster skannas och sammanfogas i dator och minskas till skala 1:10. På avbildningen av varje hållristning införs uppgifter om Riksantikvarieämbetets fornlämningsnummer, skala och norrpil, samt på bildristningar även isräfflornas riktning. Vi lägger även in uppgifter om vem eller vilka som ansvarar för dokumentationen, samt när den är gjord. Dessa uppgifter är av stor vikt för framtida forskare, inte minst som en kvalitetssäkring. Alla kalkeringar, foton och beskrivningar publiceras därefter på vår hemsida, www.hallristning.se, och de viktigaste ristningarna publiceras också i tryckta rapporter, så som denna rapport över hållristningarna på Lökeberg.

a subject of discussion as a documentation method. We think photography is an excellent complement to our tracing method and when used for describing the carvings' surroundings, it remains the most exact tool. Finally, a written description is made of the carvings.

When this stage of the documentation is complete, then the finalisation process begins. Photographs are named and sorted. Rubbings are archived. The plastic sheets are scanned, fitted together in the computer and reduced in size to a scale of 1:10. Information about the RAÄ number (Ancient Monuments Register of the National Heritage Board) written on each depiction as well as a scale bar, north arrow and the direction of the glacier grooves. We also include information about who was responsible for the documentation as well as when it took place. These details are of great importance to researchers in the future, not least in providing a guarantee of quality. All the tracings, photographs and descriptions are subsequently published on our website, www.hallristning.se, and the most important carvings are also published as printed reports, such as this report on Lökeberg.

*Andreas tar hjälp av motorsåg för att avlägsna den stora granstubben som täckte delar av hållristningen Foss 37:1.
Foto: Tommy Andersson.*

*Andreas makes use of a chainsaw to remove the large spruce stump that covered parts of the rock carving site Foss 37:1.
Photo: Tommy Andersson*

Beskrivning av lokalerna

Site descriptions

Foss 6:1

Beskrivning: Hällristningsområde, 34x15 m (NÖ-SV), bestående av 6 hällristningsytor med 197 skeppsfigurer, 57 människofigurer (varav 1 spjutbärare, 4 bågskyttar och 9 "sittande kvinnor"), 28 djurfigurer (varav 4 ormar), 1 fågelfigur, 73 fotfigurer, 3 hjulkors, 6 cirkelfigurer (varav 2 uthuggna skivor), 10 "cup and rings", 2 spårstämplor, 12 avlånga fördjupningar, 5 uthuggna ytor, 2 trädfigurer, 1 större obestämbare figur, ca 75 övriga obestämbare figurer och fragment, samt 207 skålgropar.

Hällristningsyta (A), 14x8,3 m (NÖ-SV), bestående av 117 skepp, 43 människofigurer (varav 2 bågskyttar och 6 "sittande kvinnor"), 17 djurfigurer, 37 fotfigurer, 3 hjulkors, 2 skivor, 1 cirkelfigur, 5 "cup and rings", 1 spårstämpel, 5 avlånga fördjupningar, 4 uthuggna ytor, 2 trädfigurer, 45 övriga figurer och fragment, samt 146 skålgropar. Belägen på i huvudsak kraftigt SÖ-sluttande håll, med avsatser och partier som har svagare lutning, samt partier som är svagt NV-sluttande respektive NÖ-sluttande.

Foss 6:1

Description: Rock carving site, 34 x 15m (NE-SW), consisting of 6 rock carving panels with 197 ships, 57 human figures (incl. 1 spear carrier, 4 archers and 9 'sitting women'), 28 animal figures (incl. 4 snakes), 1 bird figure, 73 footsoles, 3 wheel-crosses, 6 circular figures (incl. 2 hammered out discs), 10 'cup and rings', 2 animal tracks, 12 oblong depressions, 5 hammered out areas, 2 tree motifs, 1 large undetermined figure, ca 75 other undetermined figures and fragments, as well as 207 cupmarks.

Rock carving panel (A), 14 x 8.3m (NE-SW), consisting of 117 ships, 43 human figures (incl. 2 archers and 6 'sitting women'), 17 animal figures, 37 footsoles, 3 wheel-crosses, 2 discs, 1 circular figure, 5 'cup and rings', 1 animal track. 5 oblong depressions, 4 hammered out areas, 2 tree motifs, 45 other other figures and fragments, as well as 146 cupmarks. Located mainly on a steep sloping rock facing SE incorporating less inclined ledges and sections, as well as less steep sections facing NW and NE respectively.

Delar av Foss 6:1, yta A, är uppmålad. Foto: Andreas Toreld.
Sections of Foss 6:1, panel A, are painted. Photo: Andreas Toreld.

1,5 m NÖ om yta (A) är:

Hällristningsyta (B), 6,6x5 m (NÖ-SV), bestående av 39 skepp, 10 människofigurer (varav 2 bågskyttar, 3 "sittande kvinnor" och 1 voltigör), 8 djurfigurer (varav 3 ormar), 30 fotfigurer, 1 spårstämpel, 3 avlånga fördjupningar, 1 uthuggen yta, 1 större komplicerad figur, ca 25 övriga figurer och fragment, samt 49 skålgropar. Belägen på SÖ-sluttande håll.

1.5m NE of panel (A) is:

Rock carving panel (B), 6.6 x 5m (NE-SW), consisting of 39 ships, 10 human figures (incl. 2 archers, 3 'sitting women' and 1 acrobat), 8 animal figures (incl. 3 snakes), 30 footsoles, 1 animal track, 3 oblong depressions, 1 hammered out area, 1 large complex figure, ca 25 other figures and fragments, as well as 49 cupmarks. Located on a sloping rock facing SE.

Foss 6:1, yta B. Foto: Andreas Toreld.

Foss 6:1, panel B. Photo: Andreas Toreld.

3,5 m N om yta (B) är:

Hällristningsyta (C), 8,8x4,3 m (ÖNÖ-VSV), bestående av 18 skepp, 3 människofigurer, 3 djurfigurer, 1 fågelfigur, 2 fotfigurer, 2 skivor, 5 "cup and rings", 4 avlånga fördjupningar, ca 5 övriga figurer och fragment, samt 12 skålgropar, varav 2 sammanbundna med ränna. Belägen på i huvudsak svagt SÖ-sluttande håll. I N-delen av ytan finns ristningar på en hållspets som sluttar mot NNÖ och NNV.

3.5m N of panel (B) is:

Rock carving panel (C), 8.8 x 4.3m (ENE-WSW), consisting of 18 ships, 3 human figures, 3 animal figures, 1 bird figure, 2 footsoles, 2 discs, 5 'cup and rings', 4 oblong depressions, ca 5 other figures and fragments, as well as 12 cupmarks (two of which are connected with a groove). Located mainly on a slightly sloping rock facing SE. On the northern section of the panel there are carvings on the tip of a rock that faces NNE and NNW.

Foss 6:1, yta C. Fotot taget mot SV. Foto: Andreas Toreld.

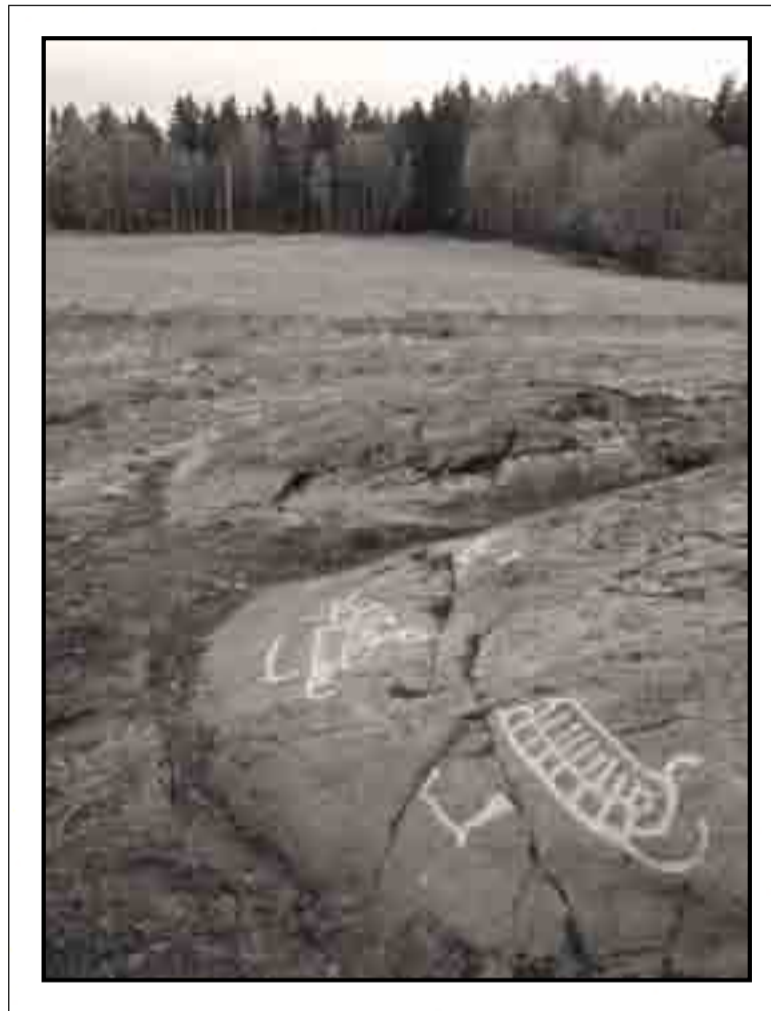
Foss 6:1, panel C. Photo taken facing SW. Photo: Andreas Toreld.

1,6 m NV om yta (C) är:

Hällristningsyta (D), 1,5x0,85 m (NV-SÖ), bestående av 8 skepp, 1 människofigur med yxa i handen och 1 cirkelfigur. Belägen på NÖ-sluttande håll.

1.6m NW of panel (C) is:

Rock carving panel (D), 1.5 x 0.85m (NW-SE), consisting of 8 ships, 1 human figure holding an axe and 1 circular figure. Located on a sloping rock facing NE.

Foss 6:1, yta D. Fotot taget mot SSO. Foto: Andreas Toreld.

Foss 6:1, panel D. Photo taken facing SSE. Photo: Andreas Toreld.

5 m NNV om yta (A) är:

Hällristningsyta (E), 2,2x1,6 m (NÖ-SV), bestående av 2 skepp och 4 fotfigurer. Belägen på svagt SÖ-sluttande håll med plant övre parti.

5m NNW of panel (A) is:

Rock carving panel (E), 2.2 x 1.6m (NE-SW), consisting of 2 ships and 4 footsoles. Located on a slightly sloping rock facing SE with a level area on the upper section.

Foss 6:1, yta E. Foto: Andreas Toreld.

Foss 6:1, panel E. Photo: Andreas Toreld.

4 m SV om yta (A) är:

Hällristningsyta (F), 1,1x0,7 m (NNÖ-SSV), bestående av 3 skepp. Belägen på närmast plan hälllyta.

Terräng: Bergsrygg öster om större bergsparti, skogsbryn mot åker.

Koordinat N/E: 6480015 / 302214 (SWEREF 99 TM)

4m SW of panel (A) is:

Rock carving panel (F), 1.1 x 0.7m (NNE-SSW), consisting of 3 ships. Located on an almost level surface.

Terrain: Rocky ridge east of larger rocky areas, forest edging onto fields.

Coordinates N/E: 6480015 / 302214 (SWEREF 99 TM)

*Foss 6:1, yta F, Fotot taget mot O. Foto: Andreas Toreld.
Foss 6:1, panel F. Photo taken facing E. Photo: Andreas Toreld.*

Foss 7:1

Beskrivning: Hällristning, 4,5x1,3 m (NÖ-SV), bestående av 8 skepp, 1 rad med "bemanningsstreck", 2 människofigurer, 2 djurfigurer, 1 hjulkors, 1 cirkel, samt ca 10 linjer och fragment.

Skeppen är 42-103 cm l, 5 av enkellinjetyper med bemanning, varav 2 med "överbyggnad" över bemanningen (kan nästan beskrivas som dubbellinjiga med spantsstreck); 2 med helt uthugget skrov, varav 1 med bemanningsstreck; samt 1 av dubbellinjetyper utan bemanning, vilket står lodrätt mot de andra skeppen. Raden med "bemanningsstreck" är 110 cm l och består av 20 "bemanningsstreck" placerade på en isräffla, sannolikt representerande 1 eller 2 skepp. Människofigurerna är 22 resp. 32 cm l. Djurfigurerna är 19 cm l, tvåbenta. Hjulkorset är 14 cm diam. Cirkelfiguren är 16 cm diam. Belägen på kraftigt SÖ-sluttande, relativt slät gnejshäll.

Terräng: Bergsrygg (NÖ-SV) i skogsbryn invid åker.

Orientering: 5,2 m S om elledningsstolpe. 10,5 m VNV om åkerkant (NNÖ-SSV). 47 m NÖ om Foss 10:1.

Koordinat N/E: 6480071 / 302261 (SWEREF 99 TM)

Foss 7:1

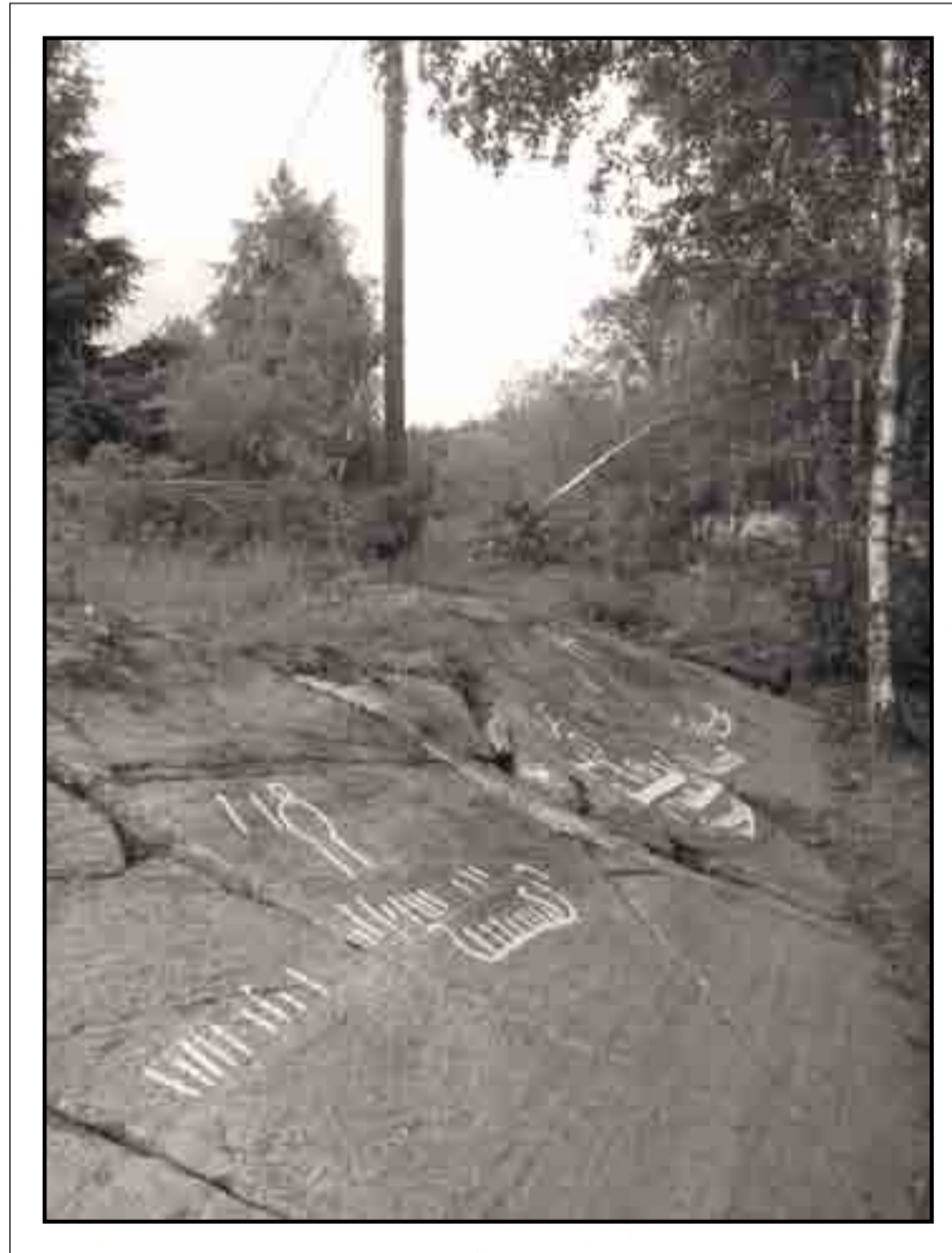
Description: Rock carving site, 4.5 x 1.3m (NE-SW), consisting of 8 ships, 1 row of crew marks, 2 human figures, 2 animal figures, 1 wheel-cross, 1 circle as well as 10 lines and fragments.

The ships are 42 - 103cm long, 5 of the single line type with crew, 2 of which have a 'superstructure' above the crew (can almost be described as double lined with rib marks); 2 with hammered out hulls where one has crew marks; as well as 1 double line type without crew which is oriented vertically against the other ships. The row with crew marks is 110cm long and consists of 20 crew marks located on a glacial groove, probably representing 1 or 2 ships. The human figures are 22 and 32cm long respectively. The animal figures are 19cm long and are two-legged. The wheel-cross is 14cm in diameter. The circular figure is 16cm in diameter. The location is on a steeply sloping, relatively smooth gneissic rock facing SE.

Terrain: Rocky ridge (NE -SW) on forest edge by fields.

Orientation: 5.2m S of power line post. 10.5m WNW of field edge (NNE-SSW). 47m NE of Foss 10:1.

Coordinates N/E: 6480071 / 302261 (SWEREF 99 TM)

Foss 7:1. Fotot taget mot NNO. Foto: Andreas Toreld.

Foss 7:1. Photo taken facing NNE. Photo: Andreas Toreld.

Foss 8:1

Beskrivning: Hällristning, 6,9x2 m (NÖ-SV), bestående av 12 skepp, 2 människofigurer, 1 större bågliknande figur, 4 fragment och 3 skålgropar. Skeppen är 21-84 cm l, 10 av enkellinjetypp, varav 6 med bemanningsstreck; 2 av dubbellinjetypp, det större med bemanningsstreck, varav "styrmannen" är en människofigur, 26 cm h, med långt redskap i handen. Människofigurena är 17-19 cm h, går framåtböjda. Den större, bågliknande figuren är 40 cm h, tidigare beskriven som människofigur. Skålgroparna är 3,5-5 cm diam. Belägen på svagt SÖ-sluttande vittrad gnejshäll.

Terräng: Låg berghäll i skogsmark.

Orientering: 9,5 m SV om Foss 9:2. Omedelbart SV och NÖ om stengårdsgård (ÖSÖ-VNV).

Koordinat N/E: 6479972 / 302164 (SWEREF 99 TM)

Foss 8:1

Description: Rock carving site, 6.9 x 2m (NE-SW), consisting of 12 ships, 2 human figures, 1 large bow like figure, 4 fragments and 3 cupmarks. The ships are 21 - 84cm long, 10 of the single line type, 6 of which have crew marks; 2 are of the double line type, the larger one with crew marks with a human figure as 'helmsman', 26cm high and holding a long implement. The human figures are 17-19cm in height and are bent forward. The large bow like figure is 40cm high, previously described as a human figure. The cupmarks are 3.5-5cm in diameter. The location is on a slightly sloping, eroded gneissic rock facing SE.

Terräng: Låg berghäll i skogsmark.

Orientering: 9,5 m SV om Foss 9:2. Omedelbart SV och NÖ om stengårdsgård (ÖSÖ-VNV).

Koordinat N/E: 6479972 / 302164 (SWEREF 99 TM)

Tommy studerar Foss 8:1. Fotot taget mot NO. Foto: Andreas Toreld.

Tommy studying Foss 8:1. Photo taken facing NE. Photo: Andreas Toreld.

Foss 9:1

Beskrivning: Hällristning, 3,2x2,15 m (NÖ-SV), bestående av 9 skepp, 31-121 cm l, 5 av enkellinjetyper med bemanning, varav 2 med "överbyggnad" över bemanningen (kan nästan beskrivas som dubbellinjiga med spantstreck); 4 med helt uthugget skrov, varav 2 med bemanningsstreck; samt de 2 mindre med 1 människofigur på vardera skepp, 16-19 cm l. Belägen på kraftigt SÖ-sluttande, mycket vittrad gnejshäll.

Terräng: Bergsrygg öster om större bergsparti, skogsbryn mot åker.

Orientering: 12,4 m SV om Foss 6:1, yta F.

Koordinat N/E: 6479990 / 302181 (SWEREF 99 TM)

Foss 9:1

Description: Rock carving site, 3.2 x 2.15m (NE-SW), consisting of 9 ships, 31-121cm long, 5 of the single line type with crew, 2 of which have a 'superstructure' above the crew (can almost be described as double lined with rib marks); 4 with hammered out hulls where 2 have crew marks; as well as the 2 smaller ships with 1 human on each, 16-19cm long. The location is a steeply inclined, much eroded gneissic rock facing SE.

Terrain: Rocky ridge east of larger rocky areas, forest edging onto fields.

Orientation: 12.4m SW of Foss 6:1, panel F.

Coordinates N/E: 6479990 / 302181 (SWEREF 99 TM)

Foss 9:1 i förgrunden och Foss 9:2 i bakgrunden. Fotot taget mot SV. Foto: Andreas Toreld.
Foss 9:1 in the foreground and Foss 9:2 in the background. Photo taken facing SW. Photo: Andreas Toreld.

Foss 9:2

Beskrivning: Hällristning, 4,5x1,3 m (ÖNÖ-VSV), bestående av 7 skepp och 4 människofigurer/människoliknande figurer.

Skeppen är 31-105 cm l, 6 av enkellinjetyper varav 5 bemanningsstreck; 1 med helt uthugget skrov, utan bemanning. 2 av de enkellinjiga skeppen är sammanhuggna, så de också kan tolkas som ett dubbellinjigt skepp med spantstreck. Människofigurererna är 11-38 cm l. Belägen på SÖ-sluttande, mycket vittrad gnejshäll.

Orientering: 1,4 m S om Foss 9:1.

Foss 10:1

Beskrivning: Hällristning, 0,65x0,48 m (NNÖ-SSV), bestående av 2 skepp och 1 skålgrop.

Skeppen är 50-55 cm l, enkellinjiga utan bemanning, med S-formade främre stävar. Skålgropen är 5,5 cm diam och 1 cm dj. Belägen på SÖ-sluttande, låg häll.

Terräng: Låg uppstickande berghäll i hagmark.

Orientering: 13 m N om Foss 6:1, yta D.

Koordinat (N/E): 6480035 / 302222 (SWEREF 99 TM)

Foss 9:2

Description: Rock carving site, 4.5 x 1.3m (ENE-WSW), consisting of 7 ships and 4 human or human-like figures.

The ships are 31-105cm long, 6 of the single line type, 5 having crew marks; 1 with a hammered out hull, without crew. 2 of the single lined type are connected, so they could also be interpreted as a double lined ship with ribs lines. The human figures are 11-38cm long. Located on an inclined, much eroded gneissic rock facing SE.

Orientering: 1,4 m S om Foss 9:1.

Foss 10:1

Description: Rock carving site, 0.65 x 0.48m (NNE-SSW), consisting of 2 ships and 1 cupmark.

The ships are 50-55cm long, single line type without crew, with S-shaped prows. The cupmark is 5.5cm in diameter and 1cm deep. Located on a low lying rock facing SE.

Terrain: Low exposed rock in pastureland.

Orientation: 13m N of Foss 6:1, panel D.

Coordinates N/E: 6480035 / 302222 (SWEREF 99 TM)

Foss 10:1. Fotot taget mot NV. Foto: Andreas Toreld.

Foss 10:1. Photo taken facing NW. Photo: Andreas Toreld.

Foss 11:1

Beskrivning: Hällristning, bestående av 1 skepp, 91 cm l, dubbellinjetypp med spant- och bemanningsstreck. Belägen på SÖ-sluttande håll.

Kommentar: Tidigare beskriven som ”med största sannolikhet oäkta”. Vi anser dock att det är ett bra läge för en äkta hällristning och att hällristningsskeppets form och huggning ser bra ut. Vi bedömer den som helt säkert forntida.

Terräng: Skogsmark invid tomt.

Orientering: 9,5 m NV om NV hörnet av sommarstuga.

Koordinat (N/E): 6479809 / 301719 (SWEREF 99 TM)

Foss 11:1

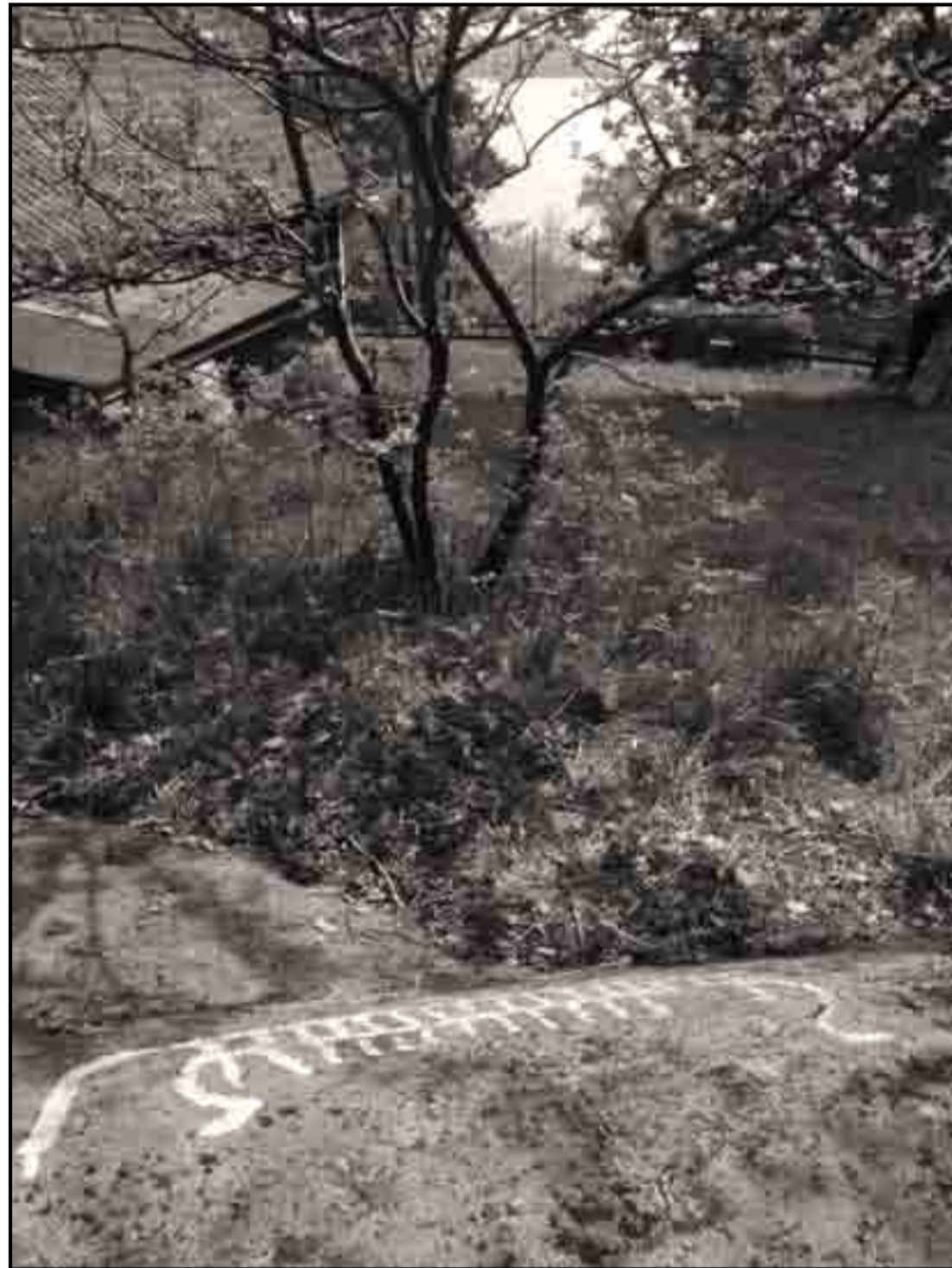
Description: Rock carving site, consisting of 1 ship, 91cm long, double line type with rib lines and crew marks. Located on a SE facing rock.

Comment: Previously described as “almost certainly not genuine”. We feel though that it is a good location for an authentic rock carving and that the ship’s form and carving look genuine. We judge it to be certainly prehistoric.

Terrain: Woodland beside a plot of land.

Orientation: 9.5m NW of the NW corner of the summer cottage.

Coordinates N/E: 6479809 / 301719 (SWEREF 99 TM)

*Foss 11:1 ligger längst ut på spetsen av Tungenäset. Gullmarsfjorden skymtar i bakgrunden. Fotot taget mot SSV.
Foto: Andreas Toreld.*

*Foss 11:1 is situated far out on the tip of Tungenäset. The Gullmar Fjord can be glimpsed in the background. Photo taken facing SSW.
Photo: Andreas Toreld.*

Foss 12:1

Beskrivning: Hällristning, 2,1x1,6 m (ÖNÖ-VSV), bestående av 4 skepp och 7 skålgropar.

Skeppen är 26-44 cm l, enkellinjetyper med bemanningsstreck, det djupa skeppet med uppsvingda för- och akterpartier. Skålgroparna är 4-6 cm diam och 0,5-1 cm dj, varav 6 ligger på rad. Belägen på VSV-sluttande, vittrad håll. På hällristningshällen och på håll N om ristningen finns flera skålgropsliknande naturbildningar.

Terräng: På mot VSV utskjutande bergsudde. Skogsmark.

Orientering: 1,5 m NNO om gammal åker.

Koordinat (N/E): 6480724 / 302819 (SWEREF 99 TM)

Foss 12:1

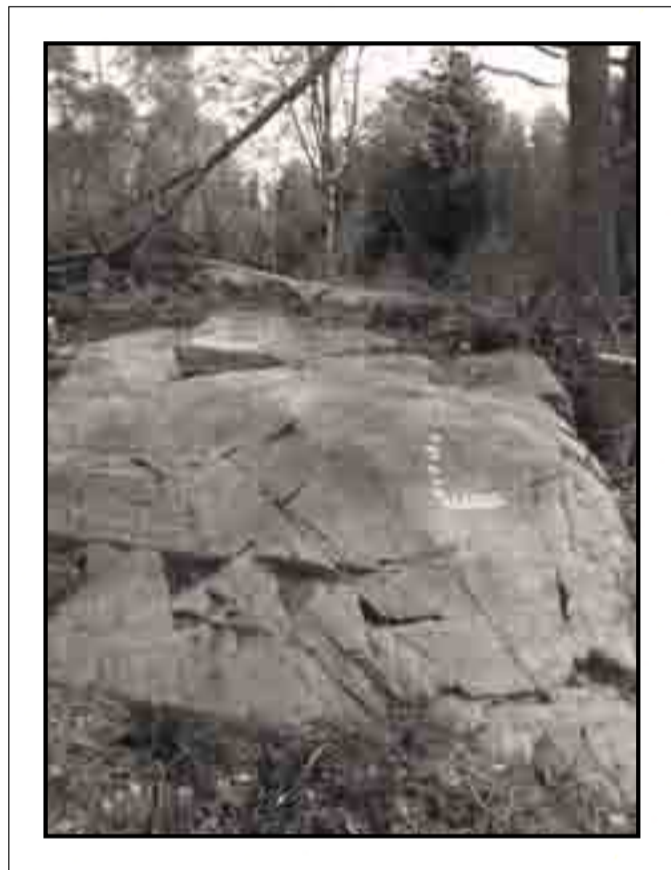
Description: Rock carving site, 2.1 x 1.6m (ENE-WSW) consisting of 4 ships and 7 cupmarks.

The ships are 26-44cm long. Single line type with crew marks. The cupmarks are 4-6cm in diameter, 6 of them in a row. Located on a WSW facing, eroded rock. On the carved rock and on the rock north of the carvings there are several cupmark-like natural formations.

Terrain: On a WSW projecting rocky headland. Woodland.

Orientation: 1.5m NNE of abandoned fields.

Coordinates N/E: 6480724 / 302819 (SWEREF 99 TM)

Foss 12:1. Fotot taget mot NO. Foto: Andreas Toreld.

Foss 12:1. Photo taken facing NE. Photo: Andreas Toreld.

Foss 36:1

Beskrivning: Hällristning, bestående av 1 skepp, 35 cm l (NÖ-SV), enkellinjetyper med bemanningsstreck. Belägen på NÖ delen av bergrygg (NÖ-SV) med exponering åt NV.

Kommentar: Återfunnen. Det fanns en äldre uppgift om "en mindre hällristning" på platsen.

Terräng: Impediment i åkermark.

Orientering: NÖ-spetsen av bergrygg i NÖ delen av åkerimpediment.

Koordinat (N/E): 6482189 / 303897 (SWEREF 99 TM)

Foss 36:1

Description: Rock carving site, consisting of 1 ship, 35cm long (NE-SW), single line type with crew marks. Located on the NE part of a ridge (NE-SW) exposed to the NW.

Comment: Rediscovered. There was an earlier report that stated "a smaller rock carving" was on the site.

Terrain: Obstruction in the arable field.

Orientation: NE point of the ridge on the NE part of the obstruction.

Coordinates N/E: 6482189 / 303897 (SWEREF 99 TM)

Foss 36:1 vid Kattekärr. Fotot taget mot NNW. Foto: Andreas Toreld.

Foss 36:1 at Kattekärr. Photo taken facing NNW. Photo: Andreas Toreld.

Foss 37:1

Beskrivning: Hällristning, 3,3x1,4 m (Ö-V) bestående av 6 skepp, 1 människoliknade figur, 1 linje och 46 skålgropar.

Skeppen är 24-59 cm l, varav 5 av dubbellinjetyper (varav 1 helt uthugget skrov i för och akter) och 1 med helt uthugget skrov och hästhuvudstäv. Den människoliknande figuren är 13 cm l. Linjen är 32 cm l. Skålgroparna är 2,5-11,5 cm diam och 0,5-4,5 cm dj. Skeppen är tunt prickhuggna i den SÖ delen av hällen, som är i det närmaste helt ovittrad. Belägen på närmast plan, svagt SÖ-sluttande håll.

Kommentar: Det är sedan Göteborgsinventeringen på 1920-talet känt att det finns skålgropar på platsen. Man skrev då att de största skålgroparna var "synnerligen väl utsvarvade, varför deras ålder synes misstänkt ringa". Under en stor granstubbe kunde vi efter viss möda konstatera att det även fanns flera mycket tunt inhuggna skepp av yngre bronsålderstyp. Skeppen ligger endast 11,88 meter över havet och utgör därmed den lägst liggande bildristningen i Bohuslän, i förhållande till den dätida havsytan. Ytan med skeppen är nästan helt ovittrad, och man ser varenda litet huggmärke. Troligen har ristningen blivit övertäckt en kort tid efter att den blivit gjord. Vi har därför återtäckt den noga, så den ska förbli lika välbevarad i framtiden.

Terräng: Skogsmark, nyplanterat hygge.

Orientering: 11,5 m VNV om NÖ spetsen av det NÖ stenblocket av fyra mycket stora stenblock.

Koordinat (N/E): 6480538/301743 (SWEREF 99 TM)

Foss 37:1

Description: Rock carving site, 3.3 x 1.4m (E-W) consisting of 6 ships, 1 human-like figure, 1 line and 46 cupmarks.

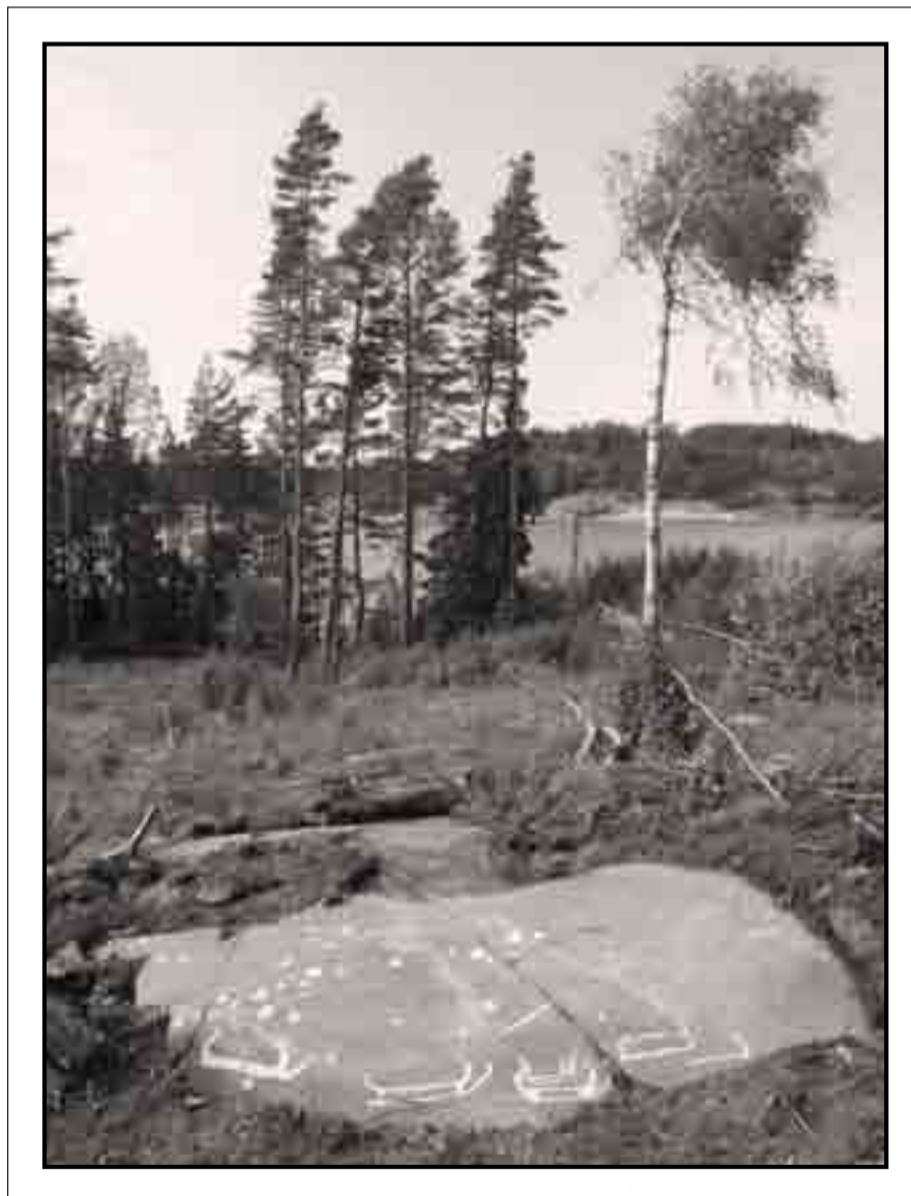
The ships are 24-59cm long of the double line type (of which 1 is hammered out fore and aft.) and 1 with a hammered out hull and horse head prow. The human-like figure is 13cm long. The line is 32cm long. The cupmarks are 2.5 - 11.5cm in diameter and 0.5-4.5cm in depth. The ships are lightly 'pecked' in the SE section of the rock that is almost completely uneroded. The location is almost flat, with a slight incline to the SE.

Comment: Ever since the Gothenburg Inventory in the 1920's, it has been common knowledge that there are cupmarks on this site. Concerning the largest cupmarks it was stated that they were "particularly well carved, therefore the date seems suspiciously late". After some effort we could verify that beneath the large spruce stump were several very faintly carved ships of the Late Bronze Age type. The ships are only 11.88m above sea level and are therefore the lowest lying carved images in Bohuslän, in relation to the sea level at that time. The surface containing the ships has practically no erosion, and you can detect each small cut mark. The carving was probably covered over fairly soon after it had been made. We have therefore covered it over again carefully, to preserve it for the future.

Terrain: Woodland, newly planted clearing.

Orientation: 11.5m WNW of the NE point of the NE boulder of four large boulders.

Coordinates N/E: 6480538 / 301743 (SWEREF 99 TM)

Foss 37:1 i Skulevik. Fotot taget mot NNW. Havet syns i bakgrunden. Foto: Andreas Toreld.

Foss 37:1 at Skulevik. Photo taken facing NNW. The sea can be seen in the background. Photo: Andreas Toreld.

Foss 37:2

Beskrivning: Hällristning, 1,4x0,9 m (NNÖ-SSV), bestående av 17 skålgropar, 3-9 cm diam och 0,5-2 cm dj. Belägen på närmast plan, svagt S-sluttande hållavsats.

Terräng: Skogsmark, nyplanterat hygge.

Orientering: 2,1 m VSV om Foss 37:1.

Koordinat (N/E): 6480539/301739 (SWEREF 99 TM)

Foss 37:2

Description: Rock carving site, 1.4 x 0.9m (NNE-SSW) consisting of 17 cupmarks, 3-9cm in diameter and 0.5-2cm in depth. Situated on an almost flat rocky ledge, slightly facing S.

Terrain: Woodland, newly planted clearing.

Orientation: 2.1m WSW of Foss 37:1

Coordinates N/E: 6480539 / 301739 (SWEREF 99 TM)

*Foss 37:2 i Skulevik. Fotot taget mot ÖNÖ. Foss 37:1 syns i bakgrunden.
Foto: Andreas Toreld.*

*Foss 37:2 at Skulevik. Photo taken facing ENE. Foss 37:1 can be seen in the background.
Photo: Andreas Toreld.*

GLYPHES DES ROCHERS

OU

Bolnslän.

(Suède.)

DESSINÉS ET PUBLIÉS PAR L. BALTZER,

AVEC UNE PRÉFACE

DE

VIKTOR RYDBERG

MEMBRE DE L'ACADÉMIE ROYALE DE SUÈDE.

Vue de Lönsjö.

—
—
Here Partic.
—
—

—
—
GOTHENBOURG.

—
—
MÉTIER DE LA SCULPTURE ARTISTIQUE.
1881

Hällristningar på Lökeberget i Tunge härad, Foss socken.

Rochers à glyphes du Lökeberg, District de Tunge, paroisse de Foss.

Framsidan af en berghäll med Hällristningar på Lökeberget. Pl. A.

Face antérieure d'une roche à glyphes au Lökeberg. (Pl. A.)

När man ser upp efter Gullmars till det i fjorden utskjutande Tungenöset och derifrån begifves sig till Lökebergets utmark, anträffar man på en plats kallad Anghagen, med Lökebergs bonnan i N.O. och Gullmarsfjorden i S.V., östra sidan af en skredlig berghäll med plåtker, rundt om beväxten med barrskog. Det är å hällarnas härställes jag aftecknat följande ristningar.

Oftanstående teckning (Pl. A.) visar framsidan af denna berghäll, å hvilken de flesta ristningarna äro, och på hvilka afstärorna äro betecknade med siffrorna 1—5 för att så mycket lättare kunna följa ristningarnas läge, och härvidas förande dem till nedföljande afbildningar å Pl. I. & II.

Den plats, hvilken hällristningarna intaga på berghällen och dess afstär, upptager en längd af 25 metes

Lorsqu'on suit la rive du Gullmar jusqu'à l'endroit où le promontoire de Tunge s'allonge dans le fjord, et que, de là, on se rend aux pâturages du Lökeberg, on arrive à un endroit nommé Anghagen, d'où l'on a le domaine du Lökeberg dans le N.E. et le fjord de Gullmar dans le S.O. C'est là que se dresse le côté oriental d'un rocher aux formes tourmentées, s'étagrant en plateaux, et qu'environne de tous côtés un bois d'arbres résineux. C'est sur ce rocher que se trouvent et que j'ai relevé les dessins que je publie aujourd'hui.

Le dessin ci-dessus (Pl. A.) représente la face antérieure de ce rocher, face sur laquelle la plupart des glyphes sont gravés. Les différens points y sont numérotés de 1 à 5, afin de permettre de retrouver plus facilement l'emplacement des glyphes, pour lesquels, du reste, nous renvoyons aux dessins qui suivent, dans les planches I & II.

55 centimeter, den lutande höjden på högsta stället är cirka 8 meter 40 centimeter. På samma ställe är hällens vinkel mot vertikallplanet omkring 50° och vid bergafsatzen N:r 5, 70°.

Alla ristningarna voro här öfvertäckta med jord och mossor, och flere figurer torde knapt vara tillfilla af någon åteggifna, om ens observerade.

Originalen till afbildningen I Pl. I & II finnes å berghällens fjerde afsats. De figurer å denna afbildning, hvilka äro betecknade med *, visa spår af ristningar, som sedermera upptäckte vid en klarare dagor, hvilken ensamt kan tilläts denna finande, äfvenstund de äro i det närmaste utplånade. Afbildningen 2 utgör en fortsättning af nysannade ristning, och sträcker sig densamma åt höger efter berghällen, (Afsatsen N:r 5.)

Afbildningen 3 återfinnes å afsatsen 4 till höger. Angående bilderna af de menniskofötter, som finnas å denna afbildning, synes nästan som teckningen först ristats omkring den lifvande foten och sedermera å bergst uthuggits. Att märka är dervid, att, såsom äfven på teckningarna visar sig, då de öfriga ritningarna äro afbildade som sedda från sidan, äro dessa fotfigurer, som redan antyts, ritade i plan.

Afbildningen 4 fig. 1 och 2 framställa ristningarna på bergplatta N:r 1, fig. 3—9 på N:r 2 samt fig. 10—11 på N:r 3, fig. 1—5 återfinnas på en plan yta öfver bergafsatzen N:r 4.

De å afbildningen 5 under N:r 1—9 betecknade figurerna ligga ungefär 28 meter till höger om dem å Pl. A. framställda berghällen.

Fig. 1—7 å afbildningen 6 ligga tillhöll något närmare eller på cirka 17,50 meters afstand.

Det torde tilläts mig här smärka, att, såvidt jag kunnat finna, dessa nu afbildade ristningar varit redan från början ganska djupa i bergst uthuggna, ehuru af tidens äverkan deras konturer förocgata, under det sjelfva Bedjningsens tillagit.

L'aire du rocher occupée par les glyphes a une longueur de 25 mètres 55 cent, une largeur de 8 mètres 40 cent. Au même endroit l'angle que fait le rocher avec le plan vertical est de 50 degrés, et, spécialement pour le palier No 5, de 70 degrés.

Tous les glyphes étaient, en cet endroit, recouverts de terre et de mousse; aussi est-il probable que personne n'a jusqu'ici reproduit, ni peut-être même observé, plusieurs de ces figures.

L'original du dessin I Pl. I & II se trouve sur le quatrième palier du rocher. Quelques figures de ce dessin sont marquées d'une *: elles représentent des traces de glyphes relevés postérieurement, grâce à une recherche faite sous un jour plus vif qui seul pouvait en permettre la découverte, car ils sont presque entièrement effacés. Le dessin 2 forme la continuation des glyphes susdits il s'étend sur la droite du rocher (palier No 5).

Le dessin 3 se trouve sur le quatrième palier à droite. Il semble que les figures du pied humain qui se rencontrent dans ce dessin aient été d'abord tracées en suivant les contours d'un pied vivant et ensuite creusées dans le granit. Il faut remarquer à leur sujet que, comme on le verra du reste par les dessins, tandis que les autres objets sont représentés en profil, ces figures du pied, ainsi que cela a déjà été signalé, sont toujours dessinées en projection sur plan horizontal.

Dans le dessin N:r 4, les figures 1 et 2 représentent les glyphes du palier No 1; les figures 3—9, ceux du palier No 2; enfin les figures 10 et 11, ceux du palier No 3. Les figures 1—5 se retrouvent sur une surface plane au-dessus du palier No 4.

Les figures portant les numéros 1—9 dans le dessin No 5 sont à environ 28 mètres à droite du rocher représenté dans la planche A.

Les figures 1—7 du dessin No 6 sont placées un peu plus près du même rocher, à savoir à 17 mètres 50 cent.

Je me permettrai de faire observer, qu'autant qu'il a été possible d'en juger, les glyphes qui sont ici représentés ont été, déjà à l'origine, creusés très-profondément dans le rocher, mais que, par l'action du temps, leurs contours se sont affaiblis, pendant que leur profondeur, au contraire, a été encore augmentée,

